

YRITTÄJYYDEN PARADOKSI

Karl-Erik Michelsen

www.eva.fi

EVA:n kotisivuilla raportteja, puheita ja
artikkeleita suomeksi ja englanniksi

Kustantaja: Taloustieto Oy

Kansi: Antti Eklund

Painopaikka: Yliopistopaino 2005

ISBN 951-628-430-2

ESIPUHE

Yrittäjyys on suomalaisen talous- ja elinkeinopolitiikan kestoaihe. Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelmassa yrittäjyyden lisääminen on yksi keskeinen tekijä 75 prosentin työllisyysastetavoitteen saavuttamiseksi vuoteen 2011 mennessä. Tämä tavoite voidaan parhaiten saavuttaa nostamalla yrittäjyysaktiiviteettia ja kasvattamalla kasvuyritysten määrää. Kyse ei kuitenkaan ole ainoastaan työllisyydestä. Globaalitalous tarjoaa Suomelle sekä uusia mahdollisuuksia että kiristyvää kilpailua. Myös kotikentällä tapahtuu. Julkisen sektorin roolin muutosta pohditaan. Pitäisikö sen ainoastaan rahoittaa julkiset palvelut, kuten ennenkin, mutta luopua osittain sen roolista niiden tuottajana? Näihin haasteisiin vastaaminen on mahdollista ainoastaan vireän ja uudistuvan yrittäjyyden avulla.

Tässä raportissa professori Karl-Erik Michelsen esittelee suomalaisen yrittäjyyden paradoksin. Suomi komeilee toistuvasti kilpailukykymitareiden kärjessä. Eikä yrittäjyyden osaltakaan asioiden pitäisi olla huonosti. Suomessa on hyvin koulutettua työvoimaa ja tasa-arvo on toteutunut paremmin kuin muualla. Meillä on kehittynyt tutkimus- ja innovaatioympäristö, toimiva infrastruktuuri sekä julkiset yritysten rahoitus- ja neuvontajärjestelmät. Yritystoiminnan esteet ovat EU:n komission ja OECD:n selvitysten mukaan eurooppalaista keskitasoa. Tästä kaikesta huolimatta yrittäjyysaktiivisuus ja kasvuyritysten määrä ovat kansainvälisesti vertaillen suhteellisen alhaisella tasolla. Tähän ovat esteenä alhainen yrittäjyysmotivaatio, roolimallien puute, liiketoimintaosaamisen puutteet, pienet kotimarkkinat, yrittäjyyteen ja työllistämiseen liittyvät riskit sekä epäonnistumisen pelko. Perinteisesti yrittämisen vähäisyyttä on Suomessa selitetty myös rakenteellisin syin. Raaka-ainepohjamme hyödyntäminen on vaatinut suuria investointeja. Maatalousyhteiskuntamme säilyi paljon pidempään kuin muualla ja omaleimaisella idänkaupalla oli omat vaikutuksensa yritysraakenteeseen.

Michelsen korostaa, että suomalaisen yrittäjyyden ymmärtäminen vaatii sen sijoittamista aatehistorialliseen taustaan. Hänen mukaansa suomalaista yhteiskuntaa leimaa jo 1800-luvun fennomaniasta juontava yhteen hiileen puhaltamisen traditio, joka yhä säätelee suomalaisten valintoja ja ratkaisuja sekä yhteiskunnallisen ja kulttuurisen keskustelun

sisältöä. Yhdessä tekemisen traditio on suomalaisten selkärangassa, ja se on monessa historian käänteessä osoittautunut valttikortiksi. Uudessa tilanteessa sen varjopuoli, kollektiivisen yrittäjyyden systemaattinen painottaminen yksityisen yritteliäisyyden sijaan voi kuitenkin osoittautua painolastiksi. Kenenkään edun mukainen ei ole yhteiskunta, joka paradoksaalisella tavalla suosii työtä mutta hylkii yrittäjyyttä. Onnistunut yrittäjyyden edistäminen edellyttää tämän aatehistoriallisen erityispiirteen tiedostamista ja käsittelemistä.

Haluamme kiittää professori Karl-Erik Michelseniä raikkaasta keskustelunavauksesta. Hanketta on EVAssa tukenut ohjausryhmä, johon ovat kuuluneet toimitusjohtaja George Berner, tutkimuspäällikkö Ari Hyytinen, toimitusjohtaja Jussi Järventaus, pääjohtaja Asmo Kalpala, hallituksen puheenjohtaja Jalo Paananen, vuorineuvos Olli Reenpää sekä toimitusjohtaja Pekka Ylä-Anttila. Ohjausryhmän puheenjohtajana on toiminut hallituksen puheenjohtaja Bertel Paulig. EVAn toimistossa raportista ovat vastanneet Ilkka Haavisto ja Martti Nyberg. Parhaat kiitokset heille kaikille.

Helsingissä 8.11.2005

Risto E. J. Penttilä

LUKIJALLE

Yrittäjyys on kulttuuria.

Tämä raportti pohtii yrittäjyyttä Suomessa. Se on ongelmallinen kysymys, johon moni muukin on etsinyt vastauksia. Suomessa on yrittäjiä, mutta hyvinvointiyhteiskunnan ylläpito ja kansantalouden kasvattaminen vaativat tulevaisuudessa yrittäjyyden merkittävää lisäämistä.

Ongelmana on kuitenkin se, etteivät suomalaiset ole erityisen kiinnostuneita yrittäjyydestä. Työikäinen väestö valitsee mieluummin turvallisen ja vakaan palkkatyön kuin yrittäjänä toimimisen. Tämä mielipide ei ole merkittävästi muuttunut, vaikka julkinen valta on keventänyt yritysveroa ja parantanut yrittäjien sosiaalista asemaa.

Yrittäjyys on elämäntapa ja henkilökohtainen valinta. Siihen vaikuttavat monet tekijät, jotka kuitenkin kaikki ovat enemmän tai vähemmän riippuvaisia kulttuurista ja yhteiskunnan arvomaailmasta.

Tässä EVA-raportissa tarkastellaan historian näkökulmasta suomalaista kulttuuria, sen keskeisiä arvoja ja yrittäjyyttä. Suomalainen yhteiskunta arvostaa erittäin paljon työtä ja ahkeruutta. Samoin suomalaiset suhtautuvat myönteisesti yrittäjiin. Mutta samat suomalaiset eivät kuitenkaan uskalla ottaa riskejä, joita tarvitaan yritystoiminnan käynnistämiseen.

Jotain on siten mennyt vikaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Mutta mitä? Tähän kysymykseen ei luonnollisesti pystytä antamaan tyhjentyvää vastausta suppeassa raportissa. Tässä esitetyt ajatukset onkin tarkoitettu ennen kaikkea avaamaan keskustelua asiasta ja innostamaan tutkijoita katsomaan yrittäjyyttä ja suomalaista yhteiskuntaa uudesta näkökulmasta. Raportin kirjoittaminen on nimittäin paljastanut, kuinka vähän Suomessa on tehty yhteiskunnallista ja kulttuurista tutkimusta yrittäjyyden ja suomalaisen yhteiskunnan vuoropuhelusta. Meillä on korkeatasoista taloustieteellistä tutkimusta yrittäjyydestä, mutta historiantutkijoille ja sosiologeille yrittäjyys on lähes tuntematon käsite.

Tämä raportti ei ole tieteellinen tutkimus, vaan todellakin raportti, jonka pohjalta esitetyt mielipiteet ovat yksinomaan kirjoittajan. Olen kuitenkin saanut erinomaisen arvokasta apua EVAn ohjausryhmältä, johon ovat kuuluneet George Berner, Ari Hyytinen, Jussi Järventausta, Asmo Kalpala, Jalo Paananen, Bertel Paulig (pj.), Olli Reenpää sekä Pekka

Ylä-Anttila. Samoin olen kiitollinen johtaja Risto E.J. Penttilälle sekä projektipäälliköille Ilkka Haavistolle ja Martti Nybergille. He ovat antaneet työn eri vaiheissa viisaita kommentteja.

Helsingissä 8.11.2005

Karl-Erik Michelsen

SISÄLLYS

ESIPUHE

LUKIJALLE

1. JOHDANTO	9
2. FENNOMAANIEN PUOLUSTUSTAISTELU	14
3. KOLLEKTIIVISEN OMISTAMISEN PITKÄ HISTORIA	28
4. MINNE YRITTÄJYYS KATOAA?	33
5. NYT ON AIKA!	38
6. SE ON ASENTEESTA KIINNI	42
LIITTEET	52
LÄHTEET	53

1. JOHDANTO

Pikaisesti katsottuna Suomi on yrittäjyyden ihannemaa. Suomi on tois-
tuvasti nostettu kansainvälisissä vertailussa maailman kilpailukykyisim-
pien yhteiskuntien joukkoon. Suomessa ei yrittäjien tarvitse pelätä kor-
ruptoituneita virkamiehiä tai järjestäytyneitä rikollisuutta ja Suomen
yritysverotus on kansainvälisesti verrattuna inhimillisellä tasolla. PISA-
tutkimusten perusteella Suomessa pitäisi myös olla tarjolla runsaasti
korkeasti koulutettua työvoimaa.

Miksi Suomessa on kuitenkin vähemmän yrittäjiä ja vähemmän kasvu-
hakuisia yrityksiä kuin vastaavissa läntisissä teollisuusmaissa? Toisaalta
Suomi ei myöskään ole pystynyt houkuttelemaan ulkomaisia inves-
tointeja ja yritystoimintaa.

Suomalaisen yritystoiminnan paradokseja on pohdittu suuntaan ja toi-
seen, mutta ratkaisu on edelleen löytymättä. Ihanteellinen maa, jossa
asuu viisas ja ahkera kansa, ei syystä tai toisesta ole onnistunut muodos-
tamaan yhteiskuntaa, joka olisi viihtyisä paikka yrittäjille. Ongelma ei
ole uusi, vaan sitä on pohdittu Suomessa ainakin yhtä kauan, kun Suomi
on ollut itsenäinen kansakunta. Yrittäjyyden edistäminen on kuulunut
useimpien itsenäisen Suomen hallitusten ohjelmiin ja yrittäjyyttä edis-
tää myös nykyinen Matti Vanhasen johtama keskustan ja sosiaalidemo-
kraattien vetämä hallituskoalitio. Valtiovalta on tehnyt paljon uudistuk-
sia ja aloitteita yrittäjyyden edistämiseksi, mutta tuloksissa ei ole kehu-
mista. Yrittäjyys ei ole merkittävästi lisääntynyt, eikä tulevaisuus lupaa
hyvää. Mieli-
pidekyselyjen mukaan suurin osa suomalaisista kyllä arvostaa
yrittäjiä, mutta vain harva haluaa ryhtyä itse yrittäjäksi.

Miksi suomalaiset eivät halua ryhtyä yrittäjiksi? Julkisessa keskustelussa
on annettu ongelmaan useita selityksiä. Tavallisin selittäjä on verotus.
Suomessa yrittäjät joutuvat maksamaan suhteellisen matalan yritysve-
ron lisäksi runsaasti muita veronluonteisia maksuja. Erityisen hankalana
pidetään työnantajan sosiaali- ja eläkemaksuja, jotka nostavat yritysten
työvoimakustannuksia. Kun yrittäjät lisäksi ovat muutenkin vastuussa
työntekijöistään, he harkitsevat tarkkaan uusien palkkaamista. Tämä
puolestaan aiheuttaa sen, etteivät yritykset työllistä riittävästi ja toisaal-
ta yrittäjät joutuvat itse kantamaan kohtuuttoman työtaakan. Tämä
puolestaan vähentää entisestään palkansaajien halua ryhtyä yrittäjiksi.

Toinen yleinen selittäjä on yritystoimintaan liittyvä riski. Menestyvä yritys tuottaa voittoa ja tuo vaurautta yrittäjälle, mutta kolikon toisella puolella on epäonnistumisen riskit. Jos yritys menee konkurssiin, yrittäjä menettää sijoitetun pääoman lisäksi usein myös melkoisen osan henkilökohtaisesta omaisuudestaan. Suomalaisessa yhteiskunnassa konkurssiin sisältyy myös syviä sosiaalisia ulottuvuuksia.

Näiden selitysten lisäksi on koko joukko rakenteellisia selitysmalleja. Suomi oli lähes 1960-luvulle saakka pääosin pientilavaltainen maatalousyhteiskunta. Alkutuotanto tarjosi elannon sadoille tuhansille yksityisille maatalousyrittäjille, mutta jostain syystä siirtyminen agrarisesta Suomesta teolliseen Suomeen ei tuottanut uutta yrittäjäkuntaa, vaan päinvastoin hyökyaallon työmarkkinoille. Sama ilmiö tapahtui tyhjentävissä kyläyhteisöissä. Niiden pienyrittäjät eli kyläsepat, suutarit ja kauppiaat jättivät yrityksensä ja siirtyivät palkkatyöhön.

Toinen selitysmalli korostaa Suomen kansantalouden ikuista päänvaivaa eli kroonista pääomapulaa. Suomi on ollut moneen läntiseen kilpailijamaahan verrattuna köyhä maa, jossa ei ole ollut tarjolla yritystoiminnan aloittamiseen tarvittavia pääomia. Tilanne on hieman parantunut, kun pääomamarkkinat ovat vapautuneet. Vaikka rahaa on nyt tarjolla entistä enemmän, Suomesta ei ole tullut ulkomaisten pääomasijoittajien suosikkikohdetta.

Kolmas selitys löytyy Suomen teollisuuden kapeasta rakenteesta sekä raaka-aineperustasta. Suomen teollisuuden tukijalkoina ovatkin olleet metsävaroihin nojaava metsäteollisuus sekä lähinnä idänkaupan vetoavun varassa syntynyt metalliteollisuus. Nämä teollisuudenalat ovat suosineet suuria ja pääomavaltaisia yrityksiä. Pienille ja keskiuurille yrityksille on jäänyt tässä kuviossa lähinnä epäitsenäinen alihankkijan rooli. Toinen mahdollisuus on ollut kotimarkkinateollisuus, mutta esimerkiksi kulutustavaratuotannossa pienet suomalaiset yritykset eivät ole pärjänneet tullisuojusta ja muista kilpailurajoituksista huolimatta suuremmille ulkomaalaisille yrityksille.

Mitä edellä esitetyt selitykset kertovat suomalaisesta yhteiskunnasta? Ainakin sen, ettei Suomi ole yrittäjäystävällinen yhteiskunta. Verotuksen päälle tulevat korkeat sosiaalimaksut vähentävät luonnollisesti ihmisten motivaatiota perustaa oma yritys. Samaa voidaan sanoa myös

suomalaisten suhtautumisesta konkursseihin ja epäonnistuneisiin yrittäjiin. Jos yhteiskunnallinen mielipide ei tunne armoa epäonnistujia kohtaan, tuskin kovinkaan moni uskaltaa sijoittaa rahojaan yksityiseen yritystoimintaan.

Toisaalta selitykset myös osoittavat, ettei Suomi koskaan ole ollut yritys-yhteiskunta. Agraariyhteiskunnassa tosin oli satoja tuhansia maatalousyrittäjiä, mutta 1960- ja 70-lukujen suuressa teollistamisaallossa yrittäjät kadottivat otteensa maahan ja yrittäjyyteen. Heistä tuli palkansaa- jia ja virkamiehiä, ja melkoinen osa heistä jätti Suomen etsiäkseen pa- rempaa tulevaisuutta Ruotsin suurteollisuuden palveluksesta. Suomesta tuli hyvinvointi-Suomi, jossa talousvastuun kantavat suuryritykset ja jonka palveluista vastaa verovaroilla julkinen sektori.

Yrittäjien näkökulmasta katsottuna suomalainen yhteiskunta tarjoaa si- ten erinomaiset raamit yritystoiminnalle, mutta raamien sisältä puuttuu yrittämiselle välttämätön kulttuuri ja henki. Yrittäjyysyhteiskunta ei kui- tenkaan synny käskemällä vaan pitkän historiallisen prosessin tuloksena, jossa yrittäjillä itsellään on keskeinen rooli. Yrittäminen on elämäntapa ja usein jopa intohimo. Se sitoo yksilöä, mutta se antaa myös mahdolli- suuden toteuttaa omia ajatuksia ja unelmia. Yrittäjyyteen liittyy aina riskejä, jännitystä ja epävarmuutta. Yrittäjyysyhteiskunnissa arvostetaan oma-aloitteisuutta, luovuutta, yksilöllisyyttä sekä rohkeutta. Toisaalta yrittäjyysyhteiskuntien turvaverkot ovat hatarammat, joten yksilöt joutu- vat kantamaan suuremman vastuun omasta ja yhteisön hyvinvoinnista.

Suomalaisessa yrittäjyyskeskustelussa on toistuvasti tuotu esiin se tosi- asia, etteivät suomalaiset halua muuttaa nykyisen yhteiskunnan perusra- kenteita. Ja miksi haluaisivat? Tämä on suomalaisten maa, jota on raken- nettu hartaudella ja kovalla työllä lähes kahden vuosisadan ajan. Raken- nustyön keskus on koko ajan ollut valtio, joka Suomessa ulottaa otteen- sa yhteiskunnan kaikille tasoille. Tämä on ollut kansan yhteinen tahto ja se on myös täysimääräisesti toteutunut. Kuten historian professori Pert- ti Haapala on todennut: ”Suomi oli jo 1800-luvulla valtiokeskeinen yhteiskunta niin taloudellisesti kuin ideologisesti. Tästä kertoo osaltaan vapaaehtoisen kansallistoiminnan suuri usko valtioon. Valtio oli avain- asemassa myös yhteiskunnallisissa kriiseissä, koska ne olivat nimen- omaan valtion kriisejä... Kun 1800-luvun viisaat, kansalliset ideologit kuten Topelius, idealisoivat valtion ja samaistivat sen kansakunnan sisäi-

seen henkiseen kehitykseen, 1900-luvun viisaat historiankirjoittajat ovat idealisoineet valtion samaistamalla sen yhteiskuntaan.”¹

Haapalan esittelemä Suomi ei ole historiallinen jäänne, vaan hyvinkin ajanmukainen kuvaus 2000-luvun Suomesta. Suomessa valtio on edelleen sekä ideologinen että taloudellinen voimatekijä, jonka päätökset säätelevät ihmisten elämää kehdosta hautaan. Valtiokeskeiset yhteiskunnat ovat aina luonteeltaan kollektiivisia. Ne pyrkivät konsensukseen ja niissä yhteisön edut asetetaan yksilön etujen ja oikeuksien edelle. Kollektiivinen voima on ollut tärkeä historian kriiseissä, sillä ilman yhteishenkeä ja yhteistyötä Suomi ei olisi selvinnyt sodista ja jälleenrakentamisesta. Kollektiivisuudesta tehdään kuitenkin helposti hyve, jonka altarilla uhraataan yksilöllisyys ja siihen sisältyvä luovuuden voima. Tällaisia merkkejä on havaittavissa myös 2000-luvun Suomesta. Julkisessa keskustelussa painottuvat ’tasa-’ alkuliitteellä varustetut käsitteet ja vastaavasti ’eri-’ alkuliitteen käsitteisiin suhtaudutaan varauksellisen kielteisesti. Suomi onkin luonut itsestään kuvan erittäin tasa-arvoisena, tasaveroisena ja tasapuolisena yhteiskuntana, jossa on vain vähän eriarvoisuutta ja erilaisuutta.

Mutta miksi Suomen pitää olla kollektiivinen yhteiskunta? Onko valtiokeskeisyydestä jotain erityistä hyötyä maailmassa, jossa kansallisvaltioiden rajat ovat katoamassa ja jossa globaali talous sekä informaatioyhteiskunta elävät omaa elämäänsä valtioiden määräysvallan ulkopuolella. Tätä asiaa on tarkasteltava historiallisesta perspektiivistä käsin, sillä kollektiivinen ajatus Suomen valtiosta yhteiskunnan synonyyminä on jo lähes kaksi vuosisataa vanha. Se on siten ainoa valtiomuoto, jonka suomalaiset tuntevat ja johon suomalaiset ovat kasvaneet. Suomessa on ollut vain yksi lyhyt vallankumousyritys, joka sekin tukahtui tunnetuin seurauksin vuoden 1918 keväällä. Nykyistä hyvinvointivaltiota kuvataan usein sodan jälkeisen Suomen luomukseksi, mutta todellisuudessa se on suora jatkumo aikaisemmista yhteiskunnista, joiden perusta luotiin 1800-luvun puolivälissä. Kansallisfilosofi J.V.Snellman korosti valtiopäivillä vuonna 1863 pitämässään puheessa, kuinka teollisuuden ja kaupan kehityksestä seuraa myös kasvava tietoisuus aineellisten intressien keskinäisestä riippuvuudesta ja siten niiden merkityksestä *yleisinä, kansallisina intresseinä*. Kapitalisteilla oli siten tärkeä rooli suomalaisen yhteiskunnan rakentajina, mutta heidän oli ymmärrettävä taloudellisten

intressien ja kansallisten tavoitteiden välinen suhde. Se oli yksisuuntainen tie, jossa kuljettiin kohti yhtenäistä ja sivistynyttä kansakuntaa nimeltä Suomi.

Voiko Suomesta tulla yrittäjäystävällinen yhteiskunta? Vaisala-yhtiön edellinen pääjohtaja Yrjö Toivola esitti 1980-luvun lopulla, että Suomi tarvitsee menestyäkseen '100 uutta Vaisalaa'. Yli kymmenen vuotta on kulunut ja sadan tavoite on edelleen surullisen kaukana. Toisaalta Suomi onnistui synnyttämään Nokian, jonka liikeidea ei ole sidoksissa maan raaka-ainevarantoihin vaan osaamiseen. Nämä ja monet muut esimerkit kertovat suomalaisten yksilöllisyydestä, luovuudesta ja rohkeudesta, jotka oikeassa kontekstissa saattavat jalostua menestykselliseksi liiketoiminnaksi. Vastapainona on kuitenkin syvälle suomalaisten ajatusmaailmaan painunut epäluulo ja arkuus, jota pääministeri Matti Vanhanen kuvasi Yrittäjälehdessä haastattelussa seuraavasti: "Suomessa yrittäjyys kyllä koetaan yhteiskunnallisesti tärkeäksi ja hyödylliseksi asiaksi, kunhan vain joku toinen kantaa siihen liittyvän riskin ja vastuun. Palkkatyö koetaan usein arvostetummaksi, turvallisemmaksi ja taloudellisesti kannattavammaksi kuin yrittäjäriskin kantaminen. Nämä seikat liittyvät yrittäjyyden varsinaisiin esteisiin, riskeihin ja yhteiskunnalliseen arvostukseen. Syyt löytyvät syvältä yhteiskunnan ja talouden rakenteista sekä kulttuurisista asenteista ja arvostuksista. Käytännössä yrittäjäksi ryhtyvä ihminen vertaa aina yrittäjäuran ja työsuhdeuran taloudellista ja sosiaalista houkuttelevuutta. Suomessa yrittäjäksi ryhtymisen kannustimien ei yleisesti koeta olevan riittävän houkuttelevat. Emme ole kylliksi kyenneet ruokkimaan nälkää menestyä. Menestys ja sen halu nousevat aina yksilöistä, heidän halustaan, innostaan ja nälästään etsiä uutta ja menestyä."²

2. FENNOMAANINEN PUOLUSTUSTAISTELU

Pääministerin lausuntoa voidaan tulkita siten, että Suomessa on vakava asenneongelma yrittäjyyttä kohtaan. Suomalaiset kyllä arvostavat yrittäjiä, mutta eivät uskalla ryhtyä itse yrittäjiksi. Mistä tällainen asenne on peräisin? Eivätkö suomalaiset ole niittäneet mainetta maailmalla rohkeudellaan, ahkeruudellaan ja peräänantamattomalla sisulla?

Asenteet syntyvät pitkän historiallisen prosessin tuloksena, ja juuri siitä johtuen ne vastustavat tehokkaasti muutoksia. Asenteisiin voidaan vaikuttaa, mutta usein muutoksia ei saada aikaan edes kovalla asennekasvatuksella. Ministeri Aatos Erkko kuvasikin omalla karulla tavallaan suomalaisten asennoitumista yrittäjyyteen syksyllä 2005. Erkon mielestä, ”hämmästyttävä yksimielisuus vallitsee siitä, että yrittäjyys on syntiä ja yksityisyrittäjyys nostattaa kateutta”.³

Puolustusministeri Seppo Kääriäinen kokeili puolestaan asennekasvatustajankykyjään syksyllä 2004 pitämässään puheessa. Kääriäisen mukaan, ”jokaisen suomalaisen on voitava kokea Suomi omaksi isänmaakseen sekä asia- että tunnesyillä. Eheys ei ole menettänyt merkitystään yhteiskunnallisena tavoitteena. Perusteet puolustaa Suomea lisääntyvät varmuudella, jos suomalainen omassa henkilökohtaisessa elämässään kokee, että työn tekeminen, vastuuntuntoinen elämä, velvollisuuksien täyttäminen ja yrittäminen tuovat mukanaan henkilökohtaista menestymistä aineellisessakin mielessä. Nykyinen rakennelma hyvinvointiyhteiskunnaksi sitä paitsi voi kestää *vain sillä ehdolla, että yrittäjyys nousee* yhteiskunnan kehityksen toiseksi vauhtimoottoriksi. Maanpuolustustahto ja yrittäjyys ovat serkkuja keskenään.”⁴

Kääriäisen palopuhe ei ole tuottanut tulosta. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan Suomessa oli heinäkuussa 2005 lähes 2,9 miljoonaa palkansaajaa. Yrittäjien ja yrittäjäperheiden jäseniä tilastokeskus laski olevan noin 297 000. Toisin sanoen jokaista kymmentä palkansaajaa kohti on yksi yrittäjä. Tämä suhdeluku on aivan liian pieni, jotta Suomen kansantalous pysyisi kilpailukykyisenä myös tulevaisuudessa. Varovaisenkin laskelman mukaan Suomen on pelastettava nyt vaaravyöhykkeessä olevat noin 40 000 sukupolvenvaihdosyrittäjä, minkä li-

säksi maahan tarvittaisiin vielä 50 000 uutta yritystä. Uusilta yrityksiltä toivotaan innovatiivisuutta ja dynaamista kasvua. Niiden on pystyttävä aktiivisesti kasvamaan ja valtaamaan uusia markkinoita, jotta Suomeen syntyy uusia työpaikkoja ja kansantalous pysyy kasvu-uralla.

Tällaiset toiveet kuulostavat lähinnä koomisilta suomalaisessa asenneilmastossa. Ensinnäkin suomalaiset eivät uskalla perustaa yrityksiä ja vain harva yrittäjäksi haaveileva kuvittelee koskaan johtavansa dynaamista kasvuyritystä. Suurin osa uusista pienyrityksistä perustetaan valtion starttirahan turvin, joten niissäkin yhteiskunta auttaa yrittäjää pääsemään ensimmäisen kynnyksen yli. Yhden tai kahden työntekijän yritykset ovat tärkeitä, mutta niistä vain harvasta tulee dynaaminen, kasvua hakeva yritys, jollaisia Suomen kansantalous erityisesti tarvitsee.

Mutta miksi suomalaiset suhtautuvat niin negatiivisesti omiin mahdollisuuksiin yrittäjänä? Kyselytutkimusten mukaan tärkein yksittäinen syy on pelko epäonnistumisesta. Oman yrityksen perustamiseen sisältyy liian paljon taloudellisia ja sosiaalisia riskejä. Lisäksi oma yritys edellyttää täydellistä sitoutumista ja sitä kautta melkoista työtaakkaa. Yrittäjyyteen liitetyt negatiiviset asenteet korostavatkin yrittäjän elämän epävarmuutta, jatkuvaa työntekeä sekä stressiä.

Mutta suomalaisilla on myös positiivisia asenteita yrittäjyyttä kohtaan. Kyselytutkimukseen vastanneet ihailevat yleensä yrittäjän vapautta ja mahdollisuutta toteuttaa itseään ja omia unelmia. Parhaimmillaan yrittäjyys voikin olla jopa elämäntapa, johon ulkopuolisilla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa.

Suomalaisten asennemaisema on tietysti syntynyt suomalaisen yhteiskunnan mukana. Sitä voidaan kuvata yksinkertaisesti työn ja vielä tarkemmin palkkatyön yhteiskunnaksi. Suomalaisilla palkkatyö on enemmän kuin pelkästään välttämätön toimeentulonlähde. Se on henkilökohtaisen menestymisen ja yhteiskunnallisen arvostuksen peruskivi. Tämän tietävät ainakin kaikki ne, jotka ovat joutuneet työmarkkinoiden ulkopuolelle. He menettävät toimeentulon lisäksi myös yhteyden yhteiskunnan arkeen.

Yrittäjät ovat myös osa yhteiskuntaa, mutta heillä ei kuitenkaan ole samanlaista asemaa suomalaisessa työkuulttuurissa. Yrittäjien työtä ei säädelletä työehtosopimuksilla, eikä yrittäjillä ole työmarkkinoilla palkan-saajiin verrattavia painostuskeinoja. Toisaalta yrittäjät eivät myöskään

voi jäädä 'työttömiksi', koska he sijoittavat yritykseen omaa pääomaansa ja työtä jatkuu niin kauan kun liiketoiminta on kannattavaa.

Palkka- ja yrittäjätöön erot tulevat näkyviin vasta siinä vaiheessa, kun palkansaajista pitäisi tehdä yrittäjiä. Ilman selkeää yhteiskunnallista ja kulttuurista kontekstia yrittäjätö tuntuu epävarmalta ja stressaavalta. Vaikka palkkatyö ei koskaan ole sataprosenttisen varmaa, työntekijän asema on kuitenkin Suomessa turvattu lainsäädännöllä ja työttömyysturva tarjoaa kohtuullisen toimeentulon ja elintason. Yrittäjä sen sijaan elää oman onnensa varassa, ja pahan päivän varalta yhteiskunnalla ei ole tarjota vastaavaa turvaverkkoa.

Toisaalta yrittäjyyteen liitetyt positiiviset arvot tulevat samalla tavalla näkyviin. Yrittäjien vapaus ja sitoutumattomuus näyttävät kiehtovina palkkatyön turvallista harmautta vastaan. Samoin hyvin menestyvä yrittäjä voi kasvattaa reilusti tulojaan, mikä on lähes mahdotonta tavallisessa palkkatyössä. Negatiiviset asenteet yrittäjän työtä kohtaan kuitenkin vievät voiton positiivista. Jos suomalainen saa valita yrittäjyyden tai palkkatyön väliltä, suurin osa valitsee palkkatyön. Yleisin selittäjä on turvallisuus, jota arvostetaan enemmän kuin vapautta ja mahdollisuutta päättää omasta työstä ja ajankäytöstä.

Turvallisuus on myös onnellisuuden perusedellytys. EVAn tekemässä selvityksessä suomalaiset haluavat turvattun perustoimeentulon, johon kuuluu kohtuullinen palkka, suhteellisen hyvä elintaso sekä selkeä yhteiskunnallinen asema. Suomalaiset eivät tavoittele kohtuuttomuuksia, vaan onnellisen elämän edellytykset löytyvät yksinkertaisista asioista. Rahaa pidetään vähemmän tärkeänä kuin henkisesti rikasta elämää sekä tasapainoista työn ja vapaa-ajan yhdistelmää. Nämä onnellisuuden eväät tuntuvat lähes uskomattomilta, kun niitä verrataan suomalaisten arkikokemuksiin. Suomalaiset kuluttavat ahkerasti, viettävät aikaansa ostoskeskuksissa ja kuljettavat uskollisesti lottokupongin joka lauantai uutta arvontaa varten. Vaatimattomuuden arvot tuntuvatkin toistavan enemmän vanhaa opittua liturgiaa kuin kuvaavan todellista suomalaista arkielämää. Matti Klinge onkin todennut osuvasti tämän suomalaisen paradoksin. Klingen mukaan suomalainen elää Euroopan korkeimpiin kuuluvan elintason todellisuudessa, mutta sydämessään hän tuntee itsensä yksinkertaiseksi ja syrjässä olevaksi ja köyhäksi.⁵

Yrittäjyyskeskustelun kannalta on tietysti tärkeää tietää, miksi suomalaiset toistavat arvoja, joille ei löydy vastinetta tämän päivän yhteiskunnasta. Eikö suomalainen yhteiskunta ole onnistunut uudistamaan arvojaan, vai vaatiiko yhteiskunnan järjestys perinteisten arvojen ylläpitoa? Miksi suomalainen haluaa olla vaatimaton ja yksinkertainen, vaikka Suomi on yksi maailman kilpailukykyisimmistä ja vauraimmista maista?

Yksinkertainen ja vaatimaton yhteiskunta sopii tietysti paremmin palkansaajille kuin yrittäjille. Palkansaajalle ovat tärkeimpiä palvelut sekä turvallinen toimeentulo, mutta yrittäjä tarvitsee ympärilleen dynaamisen kulutusyhteiskunnan. Yrittäjän toimeentulo on luonnollisesti parempi, jos yhteiskunnassa kannustetaan kulutukseen ja kulttuuri suosii tavaroiden ja palveluiden ostamista.

Suomalaisessa yhteiskunnassa tilanne on hyvin erikoinen. Tilastojen mukaan kulutus on jatkuvasti kasvanut, mutta kulutukselle ei vielä löydy yhteiskunnasta legitimiä kulttuurista kontekstia. Tästä johtuen yrittäjät ja palkansaajat jäävät aina eri puolille yhteiskunnallista keskustelua. Yrittäjät haluavat lisätä kulutusta, mutta samalla he leimautuvat yhteiskunnassa perinteisten arvojen vastustajiksi. Palkansaajat myös lisäävät kulutustaan, mutta yhteiskunnallisessa keskustelussa he tukeutuvat edelleen perinteisiin arvoihin ja onnellisuuden määritelmään.

Tämä ristiriita johtuu pitkälti suomalaisten kummallisesta suhtautumisesta rahaan. Suomalaisessa arvokeskustelussa raha ei ole pelkästään vaihdon väline, vaan hyvän ja pahan rajapinta. Tässäkin keskustelussa todellisuus ja perinne iskevät yhteen. Todellisuudessa suomalaiset arvostavat rahaa ja enemmistö on sitä mieltä, että raha voi tehdä myös onnelliseksi. Mutta vastassa on vahva perinne, jonka tunnuslauseena on 'raha ei tee onnelliseksi'. Materian vaaroista varoittavat kirkko, koulut ja nykyisin myös perheterapeutit. Rahaa ja rikastumista pidetään edelleen aidon ja yksinkertaisen suomalaisuuden vastakohtana. Vaikka suomalaiset tirkistelevät 'Kauniiden ja Rohkeiden' luksus-elämään ja jännittävät lottoarvontaa, he kuitenkin viimekädessä ankkuroivat arvonsa perinteiseen vaatimattomuuteen.

Rahan, rikkauden ja kuluttamisen ongelmat kiteytyvät yhteen suomalaisessa kulttuurikeskustelussa. Sen ydin on kateus. 1950-luvulla tehdyn kansainvälisen vertailututkimuksen mukaan suomalaiset olivat maail-

man kateellisinta kansaa. Suomalaisen kateus on syvää ja sen kohteet vaihtelevat. Sosiaalipsykologian professori Liisa Kelttikangas-Järvisen mukaan, ”ongelmallisempia ja vaikeampia lähestyttäviä kateuden aiheita ovat aineettomat asiat, kuten toisen ihmisen onnellisuus tai hänestä huokuva tasapaino ja tyytyväisyys elämään, varsinkin jos nämä eivät edes selity ymmärrettävillä ulkoisilla seikoilla. Toisen ihmisen itseluottamus ja riippumattomuus voivat myös herättää katetutta. Tällaisten asioiden nostattamaa tunnetta on usein vaikea edes mieltää kateudeksi, koska kateudelle ei tunnu löytyvän mitään järjellistä syytä.”⁶

Suomalaisessa yhteiskunnassa näyttää siten olevan monta ’järjetöntä’ tekijää, jotka aiheuttavat ristiriidan yrittäjien ja palkansaajien välille. Menestyvää yrittäjää kadelditaan ja joskus kateellisten katseiden kohteeksi joutuu kuka tahansa yrittäjä, joka on tyytyväinen itseensä ja valitsemaansa elämäntapaan. Palkansaajat haluavat turvallisuutta, mutta jostain syystä turvallisuus ei näytä tuovan onnea. Toisaalta myös yhteiskunnan viralliset tahot suhtautuvat epäluuloisen kateellisesti rahaan ja rikastumiseen. Työministeri Tarja Filatovin mielestä ”Suomi tarvitsee rikkaita, koska he kasvattavat yhteistä verokertymää. Yhteisyyttä rikkoo se, että osa maan rikkaimmista ilmoittaa palkkatuloikseen nolla markkaa. Arvostan kaikkia veronsa maksavia rikkaita. Suon heille rikkautensa oli se onnella tai ansioilla hankittua, mutta nollatuloisista en voi sanoa samaa. Jos tulojaon tasauksen taakka asetetaan vain keskiluokan harteille, kylvetään verokapinan siemen itämään.”⁷

Mutta miksi suomalaiset eivät osaa suhtautua normaalisti rahaan, vaurastumiseen, kuluttamiseen ja yrittäjiin? Miksi ne synnyttävät edelleen vahvoja tunteita, vaikka Suomi on korkean elintason ja kulutuksen yhteiskunta? Kulttuuritutkija Seppo Knuutila tarjoaa yhden selityksen: ”Myyttisen, autonomisen ja itsenäisen Suomen kertomusta läpäisee puolustuksen ihanne, joka on tihentynyt osaksi mentaliteettiamme. Suomea puolustetaan ja Suomi puolustautuu edelleen, vaikka ei olisi-kaan täysin selvää, missä vihollinen piileksii. Vainoharhaisuus ja eristyminen ovat puolustautumisen hyveen pimeitä puolia.”

Knuutila viittaa Suomen historiaan, josta löytyy pitkä aikasarja yhteiskunnallista puolustusta. Kun Suomi syntyi 1800-luvun puolivälissä, se syntyi juuri puolustuksellista tarkoitusta varten. Silloin uhka tuli Venäjältä, jonka mahtava hallitsija oli niin halutessaan oikeutettu ottamaan

pois Suomen valtiollisen autonomian. Suomalaisten puolustus oli ideologista vastarintaa, jonka perusarvot kirjasi fennomaaninen kansanliike. Aatehistorian professori Pirkko Rommin mielestä fennomanian voima johtui ideologian ehdottomuudesta. Se sulki pois suvaitsevaisuuden ja kompromissiajattelun. Fennomaanisessa Suomessa ei sallittu vastustajia eikä vastustavia mielipiteitä. Yhteisen isänmaan, kielen ja kulttuurin puolustaminen oli niin tärkeä asia, ettei rikkureita yksinkertaisesti siedetty. Heidät syrjäytettiin tai lähetettiin yksisuuntaisella lipulla Ruotsiin. Muutenkin kansakunnan fasadi pidettiin moitteettomassa kunnossa, ja kansallista ideologiaa kritisoivat julistettiin 'oman pesän likaajiksi'.⁸

Fennomaaninen Suomi kasvatti vähitellen yhtenäisen kansan, joka tiesi oikean ja väärän. Sortokausien aikana suomalaiset asettuivat luokkarajoista riippumatta passiiviseen vastarintaan ja sama toistui neljä vuosikymmentä myöhemmin, kun Neuvostoliitto yritti valloittaa Suomen. Yhteistä puolustusta tarvittiin myös 1920- ja 30-luvuilla suomenruotsalaista talous- ja kulttuurieliittiä sekä radikalisoitunutta äärioikeistoa vastaan. Toisen maailmansodan jälkeen Urho Kekkonen järjesti suomalaisen yhteiskunnan puolustustaisteluun kylmän sodan ideologisia uhkia vastaan, ja samalla linjalla jatkoi vielä hänen jälkeensä Mauno Koivisto.

Hyvinvointivaltiota pidetään usein tuontitavarana, joka istutettiin suomalaiseseen maisemaan 1950- ja 60-luvuilla. Osa hyvinvointivaltion rakenteista onkin kopioitu Ruotsista, mutta ideologinen perusta on vankesti kiinni fennomaanisessa Suomessa. Kuten Paavo Haavikko on todennut, ”valtio ei sodan ja sotakorvausten jälkeen vetäytynyt pois, poikkeukselliseksi käsitettyjen aikojen väistyessä. Se oli tullut jäädäkseen. Siitä oli tullut päähenkilö. Ei vain sodan aikana, vaan yhtä hyvin rauhan vuosina, koska taloudellinen taistelu on se keino, jolla eri valtiot nyt hakevat osaansa maailmassa.”⁹

Puolustukseen asettuneet yhteiskunnat ovat kulttuurisesti yhtenäisiä. Yksilölliset erot on karsittava pois, jotta kansakunnan voimat saadaan kanavoitua yhteisten tavoitteiden taakse. Fennomaanisessa Suomessa näyttääkin olevan jatkuva huoli tulevaisuudesta. Vaikka kansakunta on selvinnyt vakavista kriiseistä, uusi uhka on jo odottamassa rajan takana. Suomalainen keskustelu nostaa aina esiin uusia riskejä ja uhkatekijöitä. Jos voimat hajotetaan, seurauksena on kriisi, jota ei enää ehkä hallita.

Suomi onkin historiansa aikana omaksunut erinomaisen tavan hallita riskejä. Uudistuksiin ei rynnätä suuna päänä, vaan ne ensin tutkitaan ja sulautetaan hyvässä järjestyksessä jo olemassa olevaan järjestelmään. Tästä johtuen Suomessa on vain vähän todellisia omia innovaatioita. Sen sijaan, yhteiskuntakriitikko Kyösti Skyttää lainaten, ”kaikki sosiaaliset, hallinnolliset, taloudelliset ja kulttuuriset uudistukset tulevat meille yleensä läntisestä naapurimaastamme sen jälkeen kun ne on siellä jo toteutettu. Suomalainen teollisuus on suhtautunut hämmästyttävän penseästi suomalaiseen tutkimukseen ja muotoiluun sekä suomalaisiin innovaatioihin, kaikkeen uudistusajatteluun mikä lähtee maan omista miehistä ja naisista.”¹⁰

Riskien ja uhkien vastakohtana on turvallisuus. Suomalaiset ovatkin ehkä maailman turvallisuushakuisinta kansaa, ja kaikki barometrit tois-tavat suomalaisten halua elää rauhassa ja erossa maailman pahuudesta. Korostunut turvallisuudentarve periytyy historian raskaista kokemuk-sista, mutta toisaalta voidaan myös kysyä, miksi raskaita kokemuksia toistamalla vahvistetaan suomalaisten turvallisuushakuisuutta. Kyseessä on kaksisuuntainen ilmiö, joka vahvistaa itse itseään. Yhteiskunnallinen ja kulttuurikeskustelu vyöryttää esiin jatkuvasti uusia uhkia, joiden tor-jumiseen tarvitaan yhteistyötä ja sitoutumista yhteisten tavoitteiden taakse. Se on puolestaan ainoa varma tae siitä, että elämä Suomessa on myös tulevaisuudessa turvallista. Suomessa turvallisuutta haetaankin koko yhteiskunnasta, joka määritelmän mukaan on sama kuin valtio. Näin valtion ideologia ja suomalaisten tarve tuntee turvallisuutta hit-sautuvat saumattomasti toisiinsa.

Yrittäjien kannalta fennomaaninen aatemaailma muodostaa hankalasti käsiteltävän haasteen. Fennomania asettaa yhteisön edun yksityisen edun yläpuolelle ja se vaatii yksilöä sopeutumaan yhteisen hyvän peri-aatteeseen ja yhteiskunnan sanelemaan linjaan. Vastalahjana yhteiskunta toki tarjoaa yrittäjille turvallisen toimintaympäristön, erinomaisen tek-nisen infrastruktuurin ja korruptoimattoman hallinnon. Tämän kaksina-paisen järjestelmän sisällä kulkee kuitenkin pelon, turvattomuuden ja turvallisuuden aaltoliike. Yhteiskunnan tavoitteisiin sitoutuminen lisää yksilön turvallisuutta, mutta vähentää mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja unelmiaan. Oman tien kulkijaa ihailaan, mutta epäonnistuessaan hän jää yksin. Sama kohtalo on myös menestyvällä oman tien kulkijalla. Hän kohtaa kateutta ja ylimielistä ivaa.

Fennomaanisen Suomen kahtiajakautunut arvomaailma näyttäytyy yhteiskunnallisena keskusteluna, jonka sisältöä on vaikea hahmottaa. Valtiotieteen tohtori Kimmo Kevätsalo julisti syyskuussa 2005 Metalliteknikka-lehden kolumnissaan avoimesti palkkatyön erinomaisuutta: ”Yrittäjyys ei siis kapitalismin kehittyessä lisääntynyt. Sen sijaan kasvaa niiden osuus, jotka vapaaehtoisesti tai pakosta ovat yrittäjämäisessä suhteessa palkkatyöhönsä. Uuden aikakauden työelämän suhteita edustavat menestyneet palkansaajat, kuten vielä tätä kirjoitettaessa Nokian pääjohtajana, tulevaisuudessa mm. Shellin hallituksen puheenjohtajana toimiva *Jorma Ollila* tai ”pätkätyötä” pääministerinä tekevä *Matti Vanhanen*. He eivät ole edenneet asemiinsa yrittäjinä, vaan vapaaehtoisesti yrittäjämäisesti toimineina palkkatyöläisinä.”¹¹

Samaan aikaan entinen kansanedustaja Kirsi Piha pohti yrittäjän asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa: ”Yrittäjyyden esteenä on kansallinen asenneongelma. Me olemme laiskanpulskeita, turvallisuushakuisia sosiaaliturvaverkossa rimpuilevia pelkureita. Me arvostamme enemmän turvallisuutta kuin vapautta, enemmän helppoutta kuin vastuuta, enemmän vakautta kuin innovatiivisuutta. Sille, joka ottaa taakakseen yrittäjyyden riskin, me annamme mielellämme lämmintä kättä - menestymismahdollisuuksien sijaan.”¹²

YRITTÄJÄT SUOMALAISEN YHTEISKUNNAN LUOKKAKUVASSA?

Mikä on yrittäjien asema suomalaisessa yhteiskunnassa? Ovatko he hyvinvointivaltion maksumiehiä vai täysivaltaisia yhteiskunnan jäseniä? Fennomaanisen ideologian mukaan kaikki suomalaiset ovat mukana yhteiskunnan rakennustyössä, jos he hyväksyvät yhteiset pelinsäännöt. Kuten edellä todettiin, suomalaisessa yhteiskunnassa edelleen yhteinen hyvä nousee yksilön edun yläpuolelle.

Fennomania ei sinällään sulje pois yrittäjyyttä. Ongelmana on kuitenkin yrittäjän asema yhteiskunnassa. Menestyäkseen yrittäjän on luotava itselleen muista poikkeava profiili. Samoin yrittäjän on korostettava omaa osaamistaan ja erikoislaatuisuuttaan. Vain näin yritys varmistaa sen, että sillä ylipäättään on mahdollisuus menestyä markkinakilpailussa. Yrittäjät eivät siten voi olla täysin tasa-arvoisia ja tasaveroisia, vaan heidän on etsittävä erikoistumisen kautta itselleen menestymisen eväät.

Palkansaaja ei tarvitse vastaavia ominaisuuksia. Suomalaiset arvostavat rehellistä työtä, siis sellaista, jossa tulee hiki pintaan ja jonka tuloksia ilkeää esitellä vanhemmille ja isovanhemmille. Palkansaajat ovat osa suomalaista työkulttuuria, joka korostaa yksilön nöyryyttä ja uhrautuvaisuutta. Hyvät ja ahkerat työntekijät ovat olleet Suomen ehkä parhaita vientituotteita maailmalla. Suomalaiset lähtivät 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa rakentamaan Pohjois-Amerikkaa ja 1960-luvulla täytimme Ruotsin teollisuuden työntekijävajauksen. Jos siirtolaisten työn yhteisarvo laskettaisiin yhteen, se ylittäisi todennäköisesti Suomen viennin arvon.

Palkkatyö on Suomessa valtion erityisessä suojeluksessa. Perustuslaki turvaa suomalaisten työpanoksen ja antaa jokaiselle mahdollisuuden tehdä työtä. Suomessa on myös elinkeinovapaus, joka sallii yrittäjille toimintavapauden. Perustuslaissa ei kuitenkaan aseteta yrittäjyyttä valtion erityiseen suojeluun. Tämä pieni ero näkyy monella tavalla suomalaisessa yhteiskunnassa. Työelämää tutkitaan, kehitetään ja edistetään yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa. Samoin palkkatyöllä on vahva perinne, jota vaalivat työväenyhdistykset ja -museot sekä muut työntekijöiden asemaa vaalivat instituutiot. Missä ovat vastaavat yrittäjyyttä tukevat kulttuuri-instituutiot?

Valittujen Palojen Taloustutkimus Oy:llä vuonna 2001 teettämän tutkimuksen mukaan suomalaiset tekevät työtä saadakseen rahaa. Kyselyyn vastanneista peräti 86 prosenttia piti rahaa tärkeimpänä syynä työn tekemiseen. Neljäsosa vastaajista puolestaan oli sitä mieltä, että työnteke haittasi vapaa-aikaa ja harrastuksia. Sama trendi näkyi myös työajassa, josta suurin osa halusi karsia pois melkoisen osan. Ylitöitä ei enää haluta tehdä ja kaikki mahdolliset vapaat käytetään täysimääräisesti hyväksi. Suomalaiset ovat myös halukkaita siirtymään eläkkeelle jo ennen 60 ikävuotta.¹³

Palkansaajien vaatimukset kuvaavat työkulttuurin muutosta suomalaisessa yhteiskunnassa. Työ on tärkeää, mutta työlle ei enää haluta uhrata koko elämää. Jos työtä tehdään ahkerasti ja pitkään, sen vastineeksi halutaan arvostusta ja taloudellisia etuja. Hyvinvointivaltion sisään onkin rakentunut kokonainen järjestelmä etujärjestöjä, jotka painostavat poliittisia puolueita parantamaan palkansaajien asemaa yhteiskunnassa. Kysessä ei ole yksisuuntainen tie, vaan palkansaajien edut hyödyttävät

myös poliitikkoja. He saavat itselleen lisää valtaa parantamalla palkansaajien sosiaalisia ja taloudellisia etuja.

Yrittäjillä ei ole vastaavia tuki-instituutioita suomalaisesta yhteiskunnassa. He eivät halua rinnastua palkkatyöntekijöihin, koska yrittäjälle on tärkeää tehdä työtä itselleen ja omalle yritykselle. Tohtori Kari Ristimäen tutkimuksen mukaan, yrittäjäyys näyttäytyykin Suomessa lähinnä sankarillisena työnteen muotona. Yrittäjät pitävät työtään haastavana, joka tarjoaa rajattomat mahdollisuudet. Yrittäjä voi rikastua työllään, mutta epäonnistuminen voi johtaa konkurssiin ja omaisuuden menetykseen. Kun yrittäjät puhuvat työstään, puhetta leimaavat ilmaiset vapaudesta tai sen puutteesta. Yrittäjän työ on kovaa ja siihen liittyy riskiä ja vastuuta. Usein yrittäjät puhuvat työstä elämäntapana, johon saattaa liittyä mukaan perhe ja suku. Yrittäjä onkin yleensä oman onnensa seppä.¹⁴

Yrittäjien ja palkansaajien kuvaukset työstä poikkeavat lähes täysin toisistaan. Siinä missä yrittäjä kokee työssään vapautta ja luovuutta, palkansaaja tuskailee organisaation ja työyhteisön ongelmien kanssa. Samoin yrittäjälle pitkät työpäivät ovat vähemmän ongelmallisia, koska työn etu tulee suoraan yrittäjälle ja hänen perheelleen. Palkansaajille puolestaan pitkät työpäivät merkitsevät uhrausta, jonka etu menee suurelta osin työnantajan eduksi. Palkansaajat elävätkin usein elämänsä suurelta osalta työpaikan ulkopuolella, kun yrittäjälle puolestaan yritys ja elämä ovat yksi ja sama asia. Palkansaajien kertomuksesta nousee selvästi esiin turvallisuus, joka taas puuttuu yrittäjien kokemusmaailmasta.

Miksi palkansaajat ja yrittäjät eivät täydennä toisiaan suomalaisessa hyvinvointivaltiossa? Siksi, että yrittäjillä ei ole hyvinvointiyhteiskunnassa samanlaista sosiaalista ja kulttuurista arvoa kuin palkansaajilla. Yrittäjäyys ei kiinnosta, koska sille ei löydy Suomesta selkeää kulttuurista kontekstia. Yrittäjät joutuvatkin aina selittämään oman asemansa yhteiskunnassa, mikä on selkeä merkki 'toiseudesta'. Yrittäjät eivät siis ole palkansaajia, vaan jotain muuta. Vastaavasti palkansaajan ei tarvitse selittää omaa asemaansa. Hän voi olla virkamies, lääkäri, insinööri, ekonomi tai minkä vaan ammattinimikkeen kantaja, jolla on Suomessa selvä yhteiskunnallinen asema.

Mutta yrittäjien ei ole aina tarvinnut selittää asemaansa. Jos meillä olisi käytössä suomalaisen yhteiskunnan luokkakuva 100 vuoden takaa, siinä

olisivat yrittäjät komeasti kuvan eturivissä. Heidän vierellään olisivat todennäköisesti senaattorit ja kulttuurielämän edustajat. Kuvasta kuitenkin puuttuisivat palkansaajat ja heidän etujärjestönsä edustajat.

Sata vuotta myöhemmin otettu luokkakuva poikkeaisi hämmästyttävän paljon edeltäjästään. Siinäkin olisi varmasti poliitikkoja hymyilemässä kuvan keskellä, mutta yrittäjät olisivat kadonneet kuvasta. Heidän paikallaan olisivat todennäköisesti korkeat valtion virkamiehet, etujärjestöjen ja median edustajat sekä palkansaajat.

Miten näin on päässyt tapahtumaan? Missä vaiheessa yrittäjät on sysätty ulos yhteiskunnallisesta päätöksentekokoneistosta? Onko vallanvaihdos suomalaisen hyvinvointivaltion saavutus vai menetys? Näitä kysymyksiä ei juurikaan käsitellä 2000-luvun Suomessa, koska kysymys on asetettu väärin. Suomi on valinnut hyvinvointivaltion tien, eikä sen sissäiseen kehityslogiikkaan ole tarjolla vaihtoehtoja.

Hyvinvointiyhteiskunta on valtiojohtoinen järjestelmä, jonka talous perustuu verovaraille. Ne kulkevat kuntien ja valtion kontrollin kautta takaisin yhteiskuntaan hyvinvointipalveluina. Hyvinvointivaltiossa taloudellisen ja poliittisen vallan välillä on vahva jännite, koska yhteiskunnallista valtaa pitävät pystyvät myös määrittämään kerättävien resurssien suuruuden. Resurssien jako tapahtuu lakisääteisesti ja hallinnon kanavia pitkin. Kuten tohtori Pertti Arajärvi on todennut, ”hyvinvoinnilla luodaan yksilöille, yrityksille ja koko yhteiskunnalle mahdollisuuksia kehittää olosuhteita kaikkien kannalta vapaammiksi, tasa-arvoisemmiksi ja oikeudenmukaisemmiksi. Lopputulos ratkaisee, ja kyse on eri tekiöiden tasapainosta. Hyvinvoivat yhteiskunnat ovat myös taloudellisesti menestyneimpiä ja lähes kaikki taloudellisesti menestyneet yhteiskunnat ovat hyvinvointiyhteiskuntia. Hyvinvointi on pitkäjänteinen menestystekijä.”¹⁵

Suomalaiset ovat erinomaisen tyytyväisiä hyvinvointiyhteiskuntaan ja vain murto-osa kansalaisista olisi halukas luopumaan nykyisestä järjestelmästä. Oikeastaan kysymys on väärin asetettu, koska suomalaisilla ei ole tiedossa relevanttia vaihtoehtoa hyvinvointivaltiolle. Suomalaiset ovat kasvaneet kiinni hyvinvointivaltion demokraattisuuteen, tasa-arvoon ja tasaverisuuteen.

Suomalaisesta hyvinvointivaltiosta on tullut sadan vuoden aikana lähes täysin palkansaajien yhteiskunta. Yrittäjät olivat perustamassa suomalais-

ta hyvinvointivaltiota, mutta nyt he ovat jääneet pieneksi vähemmistöksi, jonka ääni ei kuulu poliittisissa vaaleissa eikä etujärjestöjen neuvottelupöydissä. Valtio on ottanut haltuunsa suuren osan yhteiskunnallisista toiminnoista, jotka ennen kuuluivat yrittäjille. Suomesta ovat kadonneet yksityiset koulut ja yliopistot sekä suuri määrä muita sosiaali- ja kulttuurisektorin toimintoja. Ne ovat muuttuneet valtion ja kuntien omistamiksi instituutioiksi, joita rahoitetaan verotuloilla.

Vaikka palkansaajat ovat saaneet tehdä suomalaisesta yhteiskunnasta täsmälleen sellaisen kuin tahtovat, he eivät silti ole onnellisia. Hyvinvointivaltiosta ei olekaan tullut se unelmavaltio, josta 1960- ja 70-luvuilla uneksittiin. Päinvastoin. Palkansaajat valittavat liian kovaa työtahtia, liian lyhyitä työsuhteita sekä tulosvastuuta. Poliitikoilta toivotaan ratkaisuja, jotka keventäisivät työtaakkaa, pidentäisivät lomiam ja vapaa-aikaa sekä toisivat työpaikoille enemmän henkilökohtaista vapautta.

Mutta hyvinvointiyhteiskunnan poliittisella ohjauksella on omat rajansa. Lakeja ja asetuksia voidaan säätää, mutta niillä ei voida muuttaa hyvinvointivaltion asemaa globaalin talouden maailmassa. Suomalaisten ratkaisuista huolimatta työtahtia on lisättävä, jotta yhteiskunnan verokertymät kasvaisivat. Psykohistorioitsija Juha Siltalan toiveista huolimatta historian pyörää ei voida kääntää takaisinpäin. Suomi oli suljettu ja valtiokeskeinen yhteiskunta 1960- ja 70-luvuilla, mutta nyt rajat ovat auki ja valtion säätelyvara rajoittaa ylikansallinen lainsäädäntö. Pääomat eivät ole enää laiskoja, eivätkä palkansaajat voi välttää tulosohjauksen kurimukselta. Kuten ohjelmajohtaja Antti Hautamäki on todennut, ”hyvinvointivaltion tragiikka on pitkälle siinä, että sympatian tunteet ohjattiin valtion vallan ja koneiston kasvattamiseksi. Yhteiskunnallinen moraalituhoutui, yhteisöllisyys muuttui häikäilemättömäksi oman edun tavoitteluksi, vapaus muuttui totalitarismiksi, demokratia muuttui puoluevallaksi ja valtiokoneisto auktoriteetiksi.”¹⁶

Kansantaloustieteen professori Vesa Kannianen menee vieläkin pitemmälle. Hän kirjoittaa: ”Ajatus siitä, että työpaikkojen luominen olisi yhteiskunnan tai toisen ihmisen vastuulla on minulle vieras. Näen valtion tehtäväksi luoda puitteet. Yrityksillä on yhteiskuntavastuuta, mutta niiden tehtävänä ei ole luoda elinikäisiä työpaikkoja. Yrittäjyys on vapaaehtoista eikä siihen ketään voida pakottaa. Voidaan vain luoda olosuhteet, joissa yritystoimintaa syntyy ja säilyy. Yrittäjien ja yritysten vas-

tuulla on kuitenkin tehdä työsuhteiden luonne ja kesto mahdollisimman ennakoituksi. Tavallisen ihmisen turvatarve on aito. Enempää vastuuta yrityksille ei voi asettaa paitsi, että niiden tulee tehdä voittoa, koska tappiota tekevä yritys kuolee. Kasvun takana ovat innovaatiot ja menestyminen kilpailussa markkinoista. Schumpeterilainen näkemys luovasta tuhosta sopii erityisen hyvin kuvaamaan sitä, missä puitteissa yritykset tänä päivänä kilpailevat. Niiden jääminen maahan globalisoituvassa maailmassa ratkaisee sen, säilyykö suomalainen hyvinvointivaltio vai ei. Valitettavasti tässä ei ole tippakaan liioittelua.”¹⁷

Mutta suomalaisen yhteiskunnan syviä kulttuurisia voimia ei pidä aliarvioida. Hyvinvointivaltion rakentaminen jatkui aina 1980-luvun lopulle saakka. Pitkän kehityskaaren aikana suomalaisten alitajuntaan juurrutettiin arvoperusta, joka edelleen hallitsee suomalaisten mielenmaailmaa. Hyvinvointivaltio seisoo tukijaloilla, joihin on kirjoitettu fenomenian jalot periaatteet. Ne eivät sulje pois yrittäjyyttä, mutta ne asettavat yrittäjyydelle jyrkät kansalliset ehdot. Yrittäjän on oltava ennen kaikkea kollektiivisen hyvän tuottaja, hänellä on oltava vahva yhteiskuntavastuu ja hänen on pystyttävä oman taloudellisen hyvinvoinnin uhalla työllistää palkansaajia. Nämä vaatimukset ovat silottaneet yrittäjyyden pois hyvinvointivaltion kovimmasta ytimestä. Sinne ovat jääneet valtio, kunnat sekä suuret yritykset. Niidenkin mahdollisuudet kollektiivisen hyvän tuottamiseen ovat rajatut, mutta ainakin toistaiseksi julkinen sektori on pystynyt turvaamaan suomalaisen yhteiskunnan vakauden ja positiivisen kehityksen.

Mihin paikkaan yrittäjät voisivat sijoittua tulevaisuuden suomalaisessa luokkakuvassa? Hymyilisivätkö he poliitikkojen vieressä, vai saisivatko he varamiespaikan takarivistä? Yhteiskunnallinen vallanjako on aina ideologinen kysymys, jossa nollasummapeliä pelataan kovilla panoksilla. Jos yrittäjille annetaan lisää yhteiskunnallista valtaa, kuka nykyisestä valtanpitäjistä on valmis luopumaan omastaan? Jos yrittäjille puolestaan ei ole luvassa valtaa, niin mikä kompensatio olisi riittävä houkuttelemaan uusia yrittäjiä? Professori Vesa Routamaa suhtautuu pessimistisesti yrittäjyyden aseman vahvistumiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Hän kirjoittaa: ”Suomessa mikä tahansa välttämätön uudistus saadaan kaadettua alkuunsa parilla maagisella mantralla ’hyvinvointivaltio’ ja ’peruspalvelut’, ikään kuin mikä tahansa muutos veisi niiltä pohjan. Tarttu-

malla lillukanvarsiin voidaan ajaa omia, usein kapeita poliittisia tavoitteita ja hämähäyttää tosiasiat järjestelmän kokonaisuuden kustannuksella. Suomi onkin ainoa ns. kehittynyt läntinen valtio, jossa virallisena politiikkana on pyrkimys kehittää työllisyyttä, ei sitä luovaa yrittäjyyttä. Seuraukset ovat nähtävissä työttömien määränä lisätynä muine oheisongelmineen.”¹⁸

Routamaan pessimismillä on vahvat perusteet. Yrittäjyyden ja suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan vuoropuhelu on ollut vaikeaa eikä se näytä nopeasti helpottuvan. Yrittäjien hyväksyminen yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi edellyttää perusteellisia muutoksia yhteiskunnan rakenteissa ja asenteissa. Tällä hetkellä poliittinen päätöksentekokoneisto tarjoaa yrittäjille taloudellista ja henkistä tukea sekä koulutusta ja konsultointia. Samoin poliittinen eliitti lähettää signaaleja, joista voi aistia muutoksen välttämättömyyden. Yksi hyvä tarkistuspiste on hyvinvointivaltion intohimoinen puolustaja, ulkoministeri Erkki Tuomioja.

Kuusi vuotta sitten Tuomioja kirjoitti optimistisena: ”Jos hyvinvointivaltio halutaan säilyttää, tulee sitä monin tavoin muuttaa ja kehittää tavalla, joka turvaa sen rahoituksellisen kestävyuden, vähentää valtiokeskeisyyttä, hyväksyy myös yksityisen yritteliäisyyden palvelujen tarjoamisessa, turvautuu nykyistä laajemmin kilpailuttamiseen ja suhtautuu aiempaa suvaitsevammin erilaisiin yksilöllisiin elämäntapavalintoihin.”¹⁹

Neljä vuotta myöhemmin Erkki Tuomiojan painotukset olivat jo perinteisemmät. Uutispäivä Demarin kolumneissa hän totesi sekaomistajuuden olevan paras vaihtoehto suomalaiselle yhteiskunnalle. Tuomiojan mielestä sosiaalidemokraattien oli syytä avoimesti liputtaa julkisen omistuksen puolesta. Suomessa voi toimia sopuisasti rinta rinnan valtion ja kuntien omistamia yhtiöitä, pörssiyrityksiä, perheyriytyksiä sekä pieniä- ja keskisuuria yhtiöitä. Sekaomistus luo turvallisen tasapainon, sillä ”yhden omistusmuodon varassa toimiva talous ajautuisi nopeasti ongelmiin. Se koskee yhtä hyvin valtion omistusta kuin tilannetta, jossa kaikkia yrityksiä johdettaisiin vain lyhyen tähtäyksen arvonnousujen perässä juoksevien pörssiyritysten tapaan.”²⁰

3. KOLLEKTIIVISEN OMISTAMISEN PITKÄ HISTORIA

”Mene suureen taloon töihin. Saat varman leivän ja suuren talon edut”. Tämän kehotuksen ovat saaneet tuhannet suomalaiset pojat ja työt vanhemmiltaan matkaevääksi itsenäiseen elämään suomalaisessa yhteiskunnassa. Kehotukseen onkin sisältynyt suuri viisaus. Suomalaisessa yhteiskunnassa pysyvät ja vakaat työpaikat ovat löytyneet yleensä suurista yrityksistä.

Suomen talousjärjestelmän yksi erityispiirre on sekaomistajuus eli yritysten omistus jakautuu useiden erilaisten instituutioiden kesken. Yksityiset yritykset muodostavat lukumääräisesti selvän enemmistön, mutta toiminnan volyyymiin suhteutettuna osuustoiminnalliset sekä valtion ja kuntien omistamat yritykset leikkaavat huomattavan suuren viipaaleen Suomen talouden kokonaiskakusta. Vaikka EU-jäsenyys sopimus ja talouden globalisaatio ovat heikentäneet julkisen vallan roolia talouden aktiivisena toimijana, Suomessa on edelleen suuryrityksiä, joissa valtio on merkittävä omistaja. Tällaisia ovat esimerkiksi Fortum, Kemira, Outokumpu ja Sonera. Lähes yhtä suuria yrityksiä ovat myös osuustoiminnalliset Metsäliitto, Osuuspankki ja Valio. Myös kuntasektorin siipien suojiin on kehittynyt merkittävää liiketoimintaa.

Sekaomistajuus on Suomessa enemmän välttämättömyys kuin taloudellinen valinta. Suomi on ollut aina pääomaköyhä maa, joten teollista toimintaa on ollut pakko tukea julkisella rahoituksella. Osuustoiminta on puolestaan kansalaisyhteiskunnan keino osallistua teolliseen tuotantoon sekä kauppa- ja rahoitusmarkkinoille. Suomessa valtioneuvostot ja osittain myös osuustoiminnalliset yritykset ovat muodostaneet ns. siviilivaltion pääoman kovan ytimen. Ne tasapainottivat suomalaisen ja ruotsalaisen pääoman välistä epäsuhtaa, joka periytyi jo autonomiasta edeltäviltä vuosisadoilta.

Kollektiivinen yrittäjyys ei kuitenkaan ole ollut itsestäänselvyys avoimeen markkinatalouteen pyrkivässä Suomessa. Konsuli Axel Solitander varoitti jo 1930-luvun lopulla osuustoiminnallisten ja valtioneuvostojen

vaaroista. Solitanderin mielestä, ”sekä valtion että osuustoiminnan hallussa olevia varoja lisätään muka yksityisten kansalaisten hyödyksi, mutta samalla on jäänyt huomaamatta, että nämä pääomat jatkuvasti raskaana ja yhäti kasvavana taakkana painavat yksityisten kansalaisten toimintamahdollisuuksia kollektiivisen ja enemmän tai vähemmän isännättömän toiminnan hyväksi.”²¹

Mutta onko konsuli Solitander oikeassa? Ovatko valtionyritykset ja osuustoimintayritykset tukahduttaneet suomalaista yrittäjyyttä? Tämä on mielenkiintoinen kysymys, johon on vaikea löytää yksiselitteistä vastausta. Kollektiiviset yritykset peilaavat hyvin suomalaisen yhteiskunnan arvomaailmaa. Niissä on jaettu taloudellista vastuuta ja madallettu yrittämiseen liittyvää riskiä. Hädän hetkellä yhtiöt ovat saaneet valtion tai kuntien kassasta lisää rahaa investointeihin tai tappioiden peittämiseen.

Suomalaiset ovat tottuneet kollektiivisiin yrityksiin. Osuustoimintaliike onkin ollut selkeä menestys suomalaisessa yhteiskunnassa ja edelleen liikkeeseen kuuluu kymmeniä tuhansia jäseniä. Suomalaisia näyttää miellyttävän myös kollektiivisten yritysten selvästi pienempi kilpailu. Valtionyhtiöt ovat sijoittuneet toimialoille, joissa on vain vähän kotimaista kilpailua, ja jos alalle tulee kansainvälinen kilpailija, julkinen valta on voinut rajoittaa lainsäädännön avulla kilpailijan toimintaedellytyksiä Suomessa.

Toisaalta valtionyhtiöillä on ollut vaikeuksia löytää paikkaansa vapaassa markkinataloudessa. Niitä on pidetty vähintäänkin valtiososialismin edustajina, joita ei oikeastaan pitäisi olla vapaasti toimivilla markkinoilla. Toisaalta valtionyrityksille on voitu säilyttää suurempi yhteiskuntavastuu. Helsingin Sanomien taloustoimittaja Lauri Helve ivailikin valtionyhtiöiden roolia vuonna 1978 seuraavasti: ”Suomessa on valtionyhtiöitä, joita valtio nyt elättää. Kehitysalueiden yrityksiä, joiden tehtävänä on kehitysalueiden elättäminen. Alalajina ovat Pohjois-Suomen yritykset, joilla on oma tehtävänsä kilpailla tuosta noin 150 vuotta kasvavasta raaka-aineesta, pohjoisen petäjästä ja elättää Pohjois-Suomea. Neljäntenä ovat loput yritykset, joiden tehtävänä on mm. elättää edellä mainittuja.”²²

Voivatko valtio, kunta tai osuustoimintaliike olla todellisia yrittäjiä? Suomalaisen vastaus tähän kysymykseen on epäilemättä myönteinen.

Kollektiivinen yrittäjyys ei edellytä suurta henkilökohtaista riskiä, eivätkä kollektiivisesti omistetut yritykset joudu kohtaamaan samanlaisia henkisiä paineita kuin puhtaasti yksityisessä omistuksessa olevat yritykset. Valtionyhtiöt ovatkin nauttineet Suomessa taloudellisesta turvallisuudesta, jollaista yksityiset yritykset eivät edes parhaina päivinä voi saavuttaa. Osuustoimintaliikkeen yrityksillä on puolestaan ollut henkinen ja moraalinen ulottuvuus, joka on kiinnittänyt ne syvälle suomalaisen yhteiskunnan arvomaailmaan. Professori Charles Gidén määritteli vuonna 1912 osuustoiminnan suhteen vapaaseen markkinakilpailuun: ”Osuustoiminta on myös kyennyt luomaan vapautta, tuonut elämään rehellisyyttä ja oikeudenmukaisuutta, mitä ei kyennyt vapaa kilpailu tuomaan. Kansan vähäväkiset laumat ovat sen kautta omille jaloilleen kohonneet ja itsenäisiksi tulleet. Ajatellaan esim. maalaiskassojamme, mitä ne muuta tekevät antaessaan luottoa pikkuviljelijöille ja käsityöläisille, kuin varjelevat näitä joutumasta taloudellisesti voimakkaampien syötäväksi. Lisää vapautta ne siis hankkivat. Ja entä sitten osuuskaupat! Ne ovat hävittäneet valheellisen reklaamin, tehneet mahdottomaksi tavarain väärentämisen, väärin mittojen käyttämisen ja monet muut muodot, joissa kuluttajaa on nyljetty.”²³

Gidénin palopuhe sisältää juuri ne suomalaisen kulttuurin perusarvot, jotka löytyvät myös fennomaanisen kansanliikkeen ohjelmasta. Osuustoiminta ei tähtää liikevoiton maksimointiin, vaan yritystoiminnalla on kannattavuuden lisäksi myös yksilöä ja yhteisöä jalostavia tavoitteita. Osuustoimintaan liittyy myös vahva sosiaalinen ja kulttuurinen ohjelma, jonka sisältö noudattaa lähes yksi yhteen kansallista ohjelmaa. Sitä eivät muuta kansainvälisen kapitalismin vaatimukset, koska osuustoiminta perustuu aina paikallistason ihmisten tarpeisiin. Osuustoiminta on aina jostakin kotoisin ja se tunnustaa sekä maata että väriä. Osuustoimintaa johtavat henkilöt on valittu demokraattisesti ja heihin voi sen tähden luottaa. Osuustoiminta peilaakin hyvin suomalaisen yhteiskunnan tavoitteita tasa-arvosta ja demokratiasta.

Valtionyhtiöiltä löytyy samanlaiset sosiaaliset ja kulttuuriset tavoitteet. Ne edustavat sinivalkeista omistusta, ja niiden tehtävänä on huolehtia ja lisätä veronmaksajien varallisuutta. Valtionyhtiöt jalostavat strategisesti tärkeitä luonnonvaroja, joista saatu hyöty leviää koko kansan hyväksi. Nämä veloitteet ovat luoneet valtionyrittäjille ja niiden arvovaltaisille johtajille haastavan toimintaympäristön. Valtionyhtiöiden johtajat ovat-

kin lähes poikkeuksetta intohimoisia ja karismaattisia patruunoita. He ovat johtaneet yrityksiään kuten yksityisen yrityksen omistajajohtajat. Valtio on nostanut lojaalit johtajansa vuorineuvosluokkaan, joka sijoittuu suomalaisen yhteiskunnan sisäisessä hierarkiassa huippuvirkamiesten ja yksityisen yritysjohtajien välimaastoon. Europarlamentaarikko Anneli Jäätteenmäki kiteytti kollektiivisen yrittäjyyden ja suomalaisuuden suhteen seuraavasti: ”Valtionyhtiöt ovat olennainen osa sinivalikoista omistajuutta. Ei ole yhdentekevää, minkä maan kansalaiset omistavat Suomessa toimivat yritykset. Kun harkitaan valtionyhtiöiden osakkeiden myymistä, täytyy myös hahmottaa sitä, millaisiin käsiin yhtiöt siirtyvät. Omistamisella on väliä.”²⁴

Kollektiivisesti ja yksityisesti omistetut yritykset tavoittelevat samaa asiaa eli yrityksen kasvua ja vaurastumista. Suomalaisessa yhteiskunnassa yritysten kasvulle on kuitenkin aina asetettu kohtuullisuuden rajat. Kohtuutta ei määritetä rahassa, vaan se heijastuu kunkin ajan sosiaalisia ja kulttuurisia arvostuksia. Yrityksen on osoitettava julkisuuteen kohtuullisuutta tai yritys menettää yhteiskunnallisen luottamuksen. Sen toimia aletaan tarkkailla ja sen johtajat joutuvat viranomaisten ja median hampaisiin. Kohtuuttomia voittoja tavoitteleva yritys on epäilyttävä. Kuten EVAn Ilkka Haavisto on todennut, ”jos joku kuvittelee toista, hän putoaa korkealta ja kovaa.”²⁵

Kollektiivinen ja yksityinen yritystoiminta on elänyt Suomessa rinnakkain jo yli sadan vuoden ajan. Sen vuoksi onkin hämmästyttävää, että yhteiskunnallisessa keskustelussa ne asetetaan edelleen jollakin tavalla vastakkain. Suomalaisen talouselämän vahvuus voi hyvinkin löytyä sekaomistajuudesta, jonka kaikilla osapuolilla on yhteiskunnassa tunnustettu asema. Jos valtionyhtiöt ja osuustoiminnalliset yhtiöt saavat rikastua ja vaurastua, sama oikeus pitäisi sallia myös yksityisille yrityksille. Espoolainen tekniikan ja taloustieteen opiskelija Rasmus Ahvenniemi pohtii nettisivullaan tätä kysymystä seuraavasti: ”Oikeudenmukaisuuteen halutaan pyrkiä silläkin uhalla, että monet pätevimmistä suomalaisista siirtyvät töihin ulkomaille alemman verotuksen piiriin. Suomessa ei olisi yllättävää kuulla sanottavan tästä, että ’hyvä kun lähtivät, sillä olisivat vain kasvattaneet tuloeroja, ja ei tänne ahneita ihmisiä kaivatakaan’. Verotuksemme kannustaa ulkomaille lähtöön kaikista eniten niitä, jotka työnsä ja rahankäyttönsä kautta tuottaisivat eniten hyötyä kansantaloudellemme, ja jotka myös toisivat eniten tuloja verottajalle. Verotus

kannustaa nimenomaan korkeimmin kouluttautuneita lähtemään ulkomaille henkinen pääoma mukanaan. Näin siitäkin huolimatta, että koulutus on maksettu verovaroin. Olisiko tähänkin syynä suomalainen kauteus, joka pyrkii tasaamaan tuloerot hinnalla millä hyvänsä?”²⁶

4. MINNE YRITTÄJYYS KATOAA?

Suomalaiset ovat tunnollista ja ahkeraa kansaa. Suomalaiset ovat myös valmiit tekemään kovasti töitä selkeän tavoitteen saavuttamiseksi. Suomessa on pitkät talkooperinteet ja 'jos toimeen tartutaan, niin valmista tulee nopeasti ja tehokkaasti'.

Nämä sanonnat eivät ole syntyneet turhasta. Suomalaisessa perusluonteessa on paljon yrittäjyyttä tukevia aineksia. Suomalaiset tekevät myös yksilöllisiä ratkaisuja ja uskovat itseensä. Tämän lisäksi Suomeen on kasaantunut paljon osaamista, kokemusta ja tietoa. Menestyneet liikemiehet ovat osoitus siitä, että suomalaisilla on kykyä ja tahtoa vallata itselleen tilaa markkinoilla.

Yrittäjyys on siten sisäänrakennettu ominaisuus suomalaisuudessa. Tästä kertovat ne kymmenet tuhannet innokkaat lapset ja nuoret, jotka myyvät kadulla Kevätpörriäisiä tai keksipaketteja. Aitoa yrittäjähenkä edustavat myös luokkien järjestämät musiikkiesitykset, diskot ja urheilukilpailut. Niiden tuotolla koululaiset rahoittavat leirikouluja, joista osa on jopa maan rajojen ulkopuolelle. Suomalainen lapsi ja nuori oppii siten yrittämisen kautta ymmärtämään rahan arvon ja sen, että omilla rahoilla voi toteuttaa omia unelmia.

Nuorisobarometrin mukaan yrittäjyys kiinnostaa alle 25-vuotiaita nuoria. Tämä tulos on täysin linjassa kouluissa ja urheiluseuroissa tehtävän työn kanssa. Talkootyöt ja makkaranmyynti jalkapallo-ottelussa sujuvat hyvin sekä nuorilta että heidän vanhemmiltaan. Suurin osa suomalaisesta kansalaisyhteiskunnasta toimiikin todellisuudessa vapaaehtoisen yrittäjyyden periaatteilla. Rahan hankinta on mielekästä, koska toiminnalla on selkeät tavoitteet, eikä verottajan ahne koura tuppaudu apajille.

Mutta minne yrittäjyys katoaa, kun Kevätpörriäisten myyjät siirtyvät yliopistoon tai korkeakouluihin? Miksi innokas talkootyöläinen siirtyy mielenosoitusrivistöön, jossa haetaan suurempia sosiaalitukia ja opintorahaa? Miksi suomalainen nuori käyttää suuren osan päivästä hankkimalla sosiaaliavusteisia tukia, kuten asumistukea, matkatukea ja ateriatukea?

Suomalainen yhteiskunta on ylpeä siitä, että se tarjoaa nuorille ilmaiseksi tai ainakin melkein ilmaiseksi keskeiset yhteiskunnalliset palvelut. Tämä on kiistämättä hyvinvointiyhteiskunnan yksi suurimmista saavutuksista. Mutta mikä on kolikon toinen puoli? Hyvinvointiyhteiskunnan palvelut muodostavat monimutkaisen byrokraattisen viidakon, jonka hallinta edellyttää erikoisosaamista. Nuoret opiskelijat ovatkin taitavasti päässeet kiinni hyvinvointipalvelujen mystiseen maailmaan. Etuja osataan vaatia ja niiden käyttö on yleensä hyvin suunniteltua ja harkittua. Tästä on runsaasti kokemusta juuri palkkatyön ja opiskelun yhdistämisessä. Opiskelijat tekevät juuri sallitun määrän töitä ja täydentävät tulojaan opintotuella ja muilla opiskeluun liittyvillä sosiaalieduilla. Tämä on tietysti lain kirjaimen mukaista toimintaa. Mutta miten se vaikuttaa opiskelijoiden itseymmärrykseen ja yrittäjyyteen?

Seuraukset ovat tuhoisia. Opiskeluaikana hankitut kokemukset hyvinvointiyhteiskunnan turvajärjestelmästä etäännyttävät opiskelijat yritysmaailmaan sisältyvistä riskeistä. Tavallinen riviopiskelija ei nykyään uskalla edes ottaa opintolainaa, koska yhteiskunta ei voi taata hänelle valmistumisen jälkeen pysyvää ja hyväpalkkaista työsuhdetta. Kuinka tällaiset opiskelijat uskaltaisivat edes ajatella oman yrityksen perustamista?

Toisaalta opiskelun aikana tehty palkkatyö sitouttaa opiskelijat työmarkkinoille. Usein juuri opiskeluaikainen työkokemus avaa tien ensimmäiseen työpaikkaan tai virkasuhteeseen. Vain harvat opiskelijat pääsevät opintojensa aikana kosketukseen yrittäjyyden kanssa. Tästä on ehkä surullisin esimerkki kaupallisen alan opiskelu, joka sekin näyttää valmentavan nuoria yrittäjyyden sijasta palkkatyöhön. Kuten Helsingin kauppakorkeakoulun rehtori Eero Kasanen on todennut, Kauppakorkeakoulun opiskelijoista suurin osa hakeutuu valmistumisen jälkeen palkkatyöhön. Tämä on opiskelijoiden mielestä rationaalinen ratkaisu, koska palkkatyöhön ei sisälly henkilökohtaista taloudellista riskiä ja hyvin menestyvässä yrityksessä nuori maisteri voi nopeasti hankkia suhteellisen hyvän toimeentulon.

Tärkeintä on kuitenkin asenne. Hyvinvointivaltion suojaverkoissa navigoiva nuori ajautuu kauas yrittäjyydestä juuri siinä elämänvaiheessa, jolloin asenteet työtä ja yhteiskuntaa kohtaan ovat herkimmissä muokautumisvaiheessa. Asenteita on tämän jälkeen hyvin vaikea, tai jopa mahdoton muuttaa. Kyselytutkimukset osoittavatkin selvästi, kuinka yrittäjyys on luonnollisinta niille nuorille, jotka ovat olleet henkilökoh-

taisesti kosketuksissa yrittäjiin. Tällaisia ovat luonnollisesti yrittäjäperheiden lapset, mutta myös sellaiset nuoret, jotka ovat olleet töissä pienissä tai keskisuurissa yrityksissä.

Sen sijaan ne nuoret, joilla on kokemusta pelkästään palkkatyöstä, eivät tunne yrittäjäyhtä omakseen. Tämä on ymmärrettävä kokemus, sillä palkkatyö muodostaa oman erikoisen maailmansa, jota ohjaa monimutkainen työlainsäädäntö sekä työmarkkinapolitiikka. Palkkatyön sisäistäneille nuorille suomalainen yhteiskunta tarjoaa turvallisen ja selkeän elämänmallin, jolla on vahva yhteiskunnallinen hyväksyntä.

Ilmiötä voi hahmottaa fiktiivisen kertomuksen avulla. Tarinan päähenkilöt suorittavat hyvillä arvosanoilla peruskoulun ja lukion. Sen jälkeen palkkatyöhön siirtyvä esimerkkihenkilömme pitää pari välivuotta ja 21-vuotiaana hän aloittaa seitsemän vuoden opiskelun.

Opiskelut käynnistyvät normaalilla tavalla ja toisena opiskeluvuonna esimerkkihenkilömme tapaa tulevan puolisonsa. Hänen elämänuransa on ollut hyvin samanlainen. Kumpikin on käynyt lukion ja siirtynyt sieltä yliopistoon. Tavoitteena on akateeminen loppututkintoa ja sen jälkeen hyvä ja turvallinen työpaikka. Kumpikin nostaa opintorahaa, mutta opintolainaa ei uskalleta ottaa epävarman tulevaisuuden takia. Koska avustus ei riitä säädyliseen elintason, kumpikin tekee palkkatyötä opintojen ohella. Aluksi työt ovat pienimuotoista pätkätöitä, mutta opintojen loppuvaiheessa kumpikin saa työpaikan, joka on lähellä omaa erikoisalaa. Valmistuminen hieman myöhästyy, mutta kahdeksan opiskeluvuoden jälkeen molemmilla on kädessään maisterin paperit.

Valmistumisen jälkeen nuoret solmivat avioliiton. Vaimo saa vakituisen viran ministeriöstä, mutta mies joutuu kamppailemaan pätkätyöviidakkossa. Koska vakituinen virka takaa vaimolle vakituisen työsuhteen, perheeseen syntyy ensimmäinen lapsi. Sen jälkeen pari päättää ottaa 15 vuoden asuntolainan. Lainarasitus helpottuu, kun myös aviomies saa vakituisen työsuhteen. Elintaso nousee ja perheeseen syntyy toinen lapsi. Samalla kerrostalokaksio vaihdetaan rivitalohuoneistoon, jossa on mukavasti tilaa isommallekin perheelle. Lainaa otetaan lisää, mutta sen riskit eivät pelota. Kummallakin on nyt vakituinen työpaikka.

Tämä tarina voisi tapahtua missä tahansa 2000-luvun Suomessa. Suomessa on lähes 200 000 korkeakouluopiskelijaa, joista suurimman osan elämäntarina kulkee edellä kuvatun esimerkin mukaista latua. Opiskeli-

jat opiskelevat, mutta suurin osa tekee opintojen ohessa myös töitä. Näin orientoidutaan palkkatyöhön, joka on luonnollisin uravaihtoehto valmistumisen jälkeen. Palkkatyö luo mahdollisuudet elintason nostamiseen, perheen perustamiseen ja säädylliseen elämään. Se tuo mukanaan myös sosiaalisen ja kulttuurisen kontekstin, joka on tuttu ja turvallinen suurimmalle osalle suomalaisista. Isät ja äidit ovat kulkeneet saman tien ja hyväksi havaittua väylää on turvallista purjehtia kohti eläkepäiviä.

Palkkatyö on myös elämäntapa, jolla on selkeä oma kulttuurinsa ja sosiaalinen viitekehys. Pitkä työura tuo lisää palkkaa ja yleensä myös haastavampia työtehtäviä. Akateemisen loppututkinnon suorittaneet päätyvätkin jossain uravaiheessa johto- ja esimiestehtäviin.

Palkkatyö on valtion erityisessä suojeluksessa. Tämä näkyy monenlaisina etuina, jotka kuuluvat palkkatyön arkeen. Työntekijät syövät säännöllisesti hyvää ja terveellistä ruokaa yrityksen ja verottajan yhteisesti subventoimassa työpaikkaruokalassa. Heillä on myös käytössään terveyshuolto, liikuntasetelit ja kulttuurinautintoihin pääsee työnantajan avustamalla kulttuuriseteleillä. Naispuoliset palkansaajat ovat puolestaan hyvin suojattuja äitiys- ja vanhempainloman aikana.

Kaikki tämä kuuluu hyvinvointi-Suomeen. Esimerkkihenkilömme tuskin huomaavat kulkevansa turvallisessa maailmassa, jossa yhteiskunta on silittänyt lähes kaikki eteen nousevat esteet. Palkansaajaksi kasvava suomalainen syö jo päiväkodissa kaupungin maksamaa ruokaa, ja sama ruokalista on edessä myös peruskoulussa, lukoissa ja korkeakoulussa. Lähes kolmenkymmenen työvuoden aikana esimerkihenkilömme ei siis välttämättä koskaan tapaa ravintola- tai kahvilayrittäjää, vaan hän nauttii ruokansa laitosuokalassa.

Miten tällaisten henkilöiden mielenmaisemaan saataisiin istutettua yrittäjähenkkeä? Tehtävä on lähestulkoon mahdoton, koska henkilöt eivät koko elämänsä aikana ole nähneet tai kokeneet yrittäjän arkea. Palkkatyön viehätyks ei siten perustu pelkästään palkkaan, vaan yhteiskunnalliseen rakenteeseen, jonka sisällä palkkatyötä tekevät ihmiset elävät turvallisen ja onnellisen elämän. Vaikka palkkatyö saattaa olla tylsää ja harmaata, se kuitenkin näyttyy suurimmalle osalle suomalaisista ainoana mahdollisuutena. Ajatus yrittäjyydestä on vieras ja kaukainen, eikä tur-

valliseen työsuhteeseen tottunut ymmärrettävästi rohkene laittamaan itseään ja rahojaan alttiiksi riskeille.

Jatketaan fiktiota. Esimerkkiparimme saa uudet naapurit. Mies on perinyt isältään autokaupan ja vaimo on kauppatieteiden maisteri. Kumpikin tekee töitä yrityksessä. Työpäivät ovat pitkiä, mutta naapurit eivät valita. Miehen äiti auttaa lastenhoidossa ja muutenkin perhe tuntuu pitävän yhtä. Vanha autokauppias antaa pojalleen hyviä neuvoja ja seniorin asiakasverkostot auttavat monella tavalla nuorta yrittäjää eteenpäin. Yrittäjän vaimo hallitsee itsenäisesti yrityksen markkinointia ja taloushallintoa.

Eivätkä pitkät työpäivät mene hukkaan. Lasten syyslomalla matkustetaan etelään ja hiihtolomaksi on varattu mökki Lapista. Rahaa on mukavasti, mutta naapurinperhe pitää matalaa profiilia. Pojan jalkapallojoukkueen paitoihin annettiin mainos, ja pienellä avustuksella joukkue rahoitettiin pelaamaan Ruotsiin.

Voisiko yrittäjäperhe ryhtyä palkansaajaksi? Varmaan voisi, jos yritys menisi nurin. Niin kauan kun yrityksessä on elämänvalo, yrittäjät tekevät työtä yhteisen unelman eteen. Yrittäjien vapaus tuntuu aiheuttavan kateutta naapurissa, mutta toisaalta yrittäjät tuntevat välillä kateutta palkansaajanaapurien pitkistä kesälomista ja vuorotteluvapaista.

Nämä kaksi fiktiivistä esimerkkiä osoittavat, kuinka palkkatyö ja yrittäjyys elävät Suomessa rinnakkain. Palkansaajilla ja yrittäjillä on kummallakin omat turva- ja yhteistyöverkostonsa, jotka eivät kohta toisiaan. Yrittäjät pitävät tiukasti toistensa puolta, ja vastaavasti palkansaajien tukena ovat vahvat työmarkkinajärjestöt.

Suomen haasteena onkin rakentaa yhteiskunta, jossa yrittäjyys ja palkkatyö ovat lujasti kiinni toisissaan. Raja-aidat on poistettava ja erityisesti nuorille on luotava mahdollisuus liikkua yrittäjyyden ja palkkatyön välillä vapaasti. Nyt aidat ovat korkealla ja niitä vahvistaa kulttuurinen ja sosiaalinen turvaverkko.

5. NYT ON AIKA!

Suomi ei ole enää entisensä. Ajat ovat muuttuneet ja muutos on ollut nopea ja voimakas. Syrjäinen ja eristynyt Suomi on avautunut ja integroitunut monin eri tavoin maailmaan. Konkreettisin uuden ajan ilmentymä on Suomen jäsenyys Euroopan unionissa. Sillä on ollut jo 10 vuoden aikana suuri vaikutus Suomen talouteen, yhteiskuntaan ja kulttuuriin. EU-jäsenyys on luonut Suomelle mahdollisuudet pääomien, työvoiman ja osaamisen vapaalle liikkumiselle, ja unionin alueella Suomi saa osallistua vapaasti taloudelliseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen kilpailuun.

Euroopan unioni on kuitenkin heikentänyt kansallisvaltioiden ja samalla myös Suomen valtion asemaa. Poliittista valtaa on siirtynyt Brysseliin, ja talouspolitiikassa Suomen valtiolla on entistä selvästi rajatummalla mahdollisuudet vaikuttaa kehitykseen. Yhteinen valuutta on hävittänyt kansallisia erityispiirteitä ja helpottanut yritysten toimintaa globaalien talouden kentällä. Integroituneen talouden toimijat eivät ole perinteisesti monikansallisia yrityksiä vaan aidosti kansainvälisiä yrityksiä, joilla on tuotantoa, jakelua ja kauppaa eri puolilla maailmaa.

Miten Suomessa suhtaudutaan kaikille tärkeän valtion aseman heikkenemiseen? Kyselytutkimusten mukaan EU:n kannatus Suomessa on pysynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana lähestulkoon ennallaan. Keskustelun painopisteet ovat kuitenkin muuttuneet. Suomalaiset haavevat edelleen Euroopasta turvallisuutta sekä taloudellista vakautta. Toisaalta valtion ja erityisesti hyvinvointivaltion aseman kehityksestä vallitsee erilaisia näkemyksiä. Ylivoimainen enemmistö suomalaisista haluaa säilyttää nykyisen hyvinvointivaltion ja mahdollisuuden vaikuttaa sen kehittymiseen. Samaan aikaan hyvinvointivaltion rakenteita halutaan uudistaa siten, että myös tulevaisuudessa Suomella on mahdollisuus ylläpitää tasa-arvoista yhteiskuntaa.

Suomen talous ja samalla myös suomalainen yhteiskunta ovat hyötynneet globalisaatiosta. Suomen talous on nyt vahva ja yritykset ovat onnistuneet valloittamaan maailmanmarkkinoita. Mutta kolikon toisella puolella ovat globalisaation haasteet. Jo nyt merkittävä osa tuotannosta on siirtynyt tai siirtymässä halvemman kustannustason maihin. Tämä aiheuttaa työttömyyttä ja mullistaa rajusti paikallistason elinolosuhteita.

Suomi on kansainvälisissä kilpailukykymittauksissa edelleen yksi maailman johtavista maista, mutta kuinka hyvin Suomi pärjää tulevaisuudessa. Kansalliseen keskusteluun onkin hiipinyt 10 vuoden voimakkaan kehityksen jälkeen epäileviä ääniä. Kestääkö Suomi kansainvälisen kilpailun paineita myös jatkossa ja voisiko Suomi jotenkin vaikuttaa globaalin talouden ja informaatioyhteiskunnan kehitykseen?

Valtioneuvoston eduskunnalle keväällä 2005 antamassa selonteossa todetaan seuraavaa: ”Globalisaatio lisää maailmanlaajuisia kilpailua, mutta säännöt ja instituutiot voivat hillitä kilpailun vääristymiä. Säännöt ovat keskeisessä asemassa pyrittäessä yleisemminkin minimoimaan globalisaation haittavaikutuksia. Ensi kädessä säännöstöjä luovat kansallisvaltiot, jotka ovat kansainvälisessä kanssakäymisessä edustuksellisen demokratian ainoat toimijat. Perusvastuu kansalaistensa turvallisuudesta on valtioilla, mutta kansainvälisen yhteistyön ja oikeusjärjestyksen vahvistaminen eri aloilla luo paremmat edellytykset valtioille niiden perustehtävien hoidossa. Valtioiden rinnalla kansainväliset järjestöt ja muut toimijatahot kuten yritykset luovat ”pehmeää säännöstöä”. Se voi joskus olla tehokkaampi ja nopeampi tapa edistää hyviä käytäntöjä kuin valtioiden väliset sopimukset.”²⁷

Globalisaatioselonteko kertoo kahden kulttuurin kohtaamisesta. Toisaalta katoava kansallisvaltio hakee vielä otetta muuttuvaan todellisuuteen ja perinteisiä rakenteita rikkovaan globalisaatioon. Samalla raportti kuitenkin jo raottaa verhoa uudelle maailmalle, joka on aidosti kansainvälinen ja monikulttuurinen. Sen kontrolloiminen ei ole enää kansallisvaltioiden tehtävä, vaan vastuu on muilla organisaatioilla.

Suomen kannalta kuitenkin keskeisen tärkeää on juuri valtion aseman uudelleen määrittely. Jos valtio häviää, mitä tulee sen tilalle? Tällaista keskustelua ei Suomessa vielä ole käyty, koska suuri enemmistö haluaa säilyttää valtion. Valtiota edustavat hallitus, eduskunta ja virkakoneisto tekevät kuitenkin kovaa vauhtia ratkaisuja, jotka pienentävät valtion roolia suomalaisessa yhteiskunnassa. Valtio on ’ulkoistanut’ monia Postin kaltaisia tehtäviä, jotka ovat perinteisesti kuuluneet valtion erityiseen suojeluun. Toisaalta valtiovalta on ilmoittanut julkisesti säästö- ja tehokkuustavoitteista, jotka tulevat pudottamaan merkittävästi valtion palveluksessa olevien henkilöiden määrää. Sama tehostamistarve koskee myös kuntasektoria.

Tämä merkitsee työmarkkinoiden uusjakoa. Julkisen vallan työpaikat vähenevät ja samalla myös vapautuu julkisen vallan hallinnoimia palvelu- ja tuotantosektoreita. Kuka ottaa nämä vapautuvat sektorit haltuunsa?

Hallituksen yrittäjyysohjelma sekä hallitusohjelman sanamuodot tyrkyttävät vapautuvia sektoreita yksityiselle yritystoiminnalle. Uusia toiminta-alueita on ainakin sosiaali- ja terveyssektorilla sekä koulutuksessa. Toisaalta myös kulttuurisektorilta on avautumassa alueita, jotka voidaan hoitaa yksityisin voimin. Suomen kannalta kohtalon kysymys kuitenkin on, löytyykö Suomesta yrittäjiä, jotka uskaltavat ottaa haasteen vastaan.

Tällä hetkellä tilanne vaikuttaa huolestuttavalta. Yrittäjien lukumäärä ei ole kasvussa, vaikka markkinoilla on tilaa ja uusia alueita aukeaa yrittäjien hyödynnettäväksi. Koska EU:n lainsäädäntö rajoittaa kansallista säätelyä, tulevaisuuden Suomessa voi hyvinkin olla suuri joukko ulkomaisia yrityksiä, jotka huolehtivat valtiolta ja kunnilta vapautuneista palvelu- ja tuotantosektoreista. Tämä vaihtoehto voi hyvinkin olla mahdollinen sen jälkeen, kun EU:n kiistelty palveludirektiivi astuu voimaan.

Jos suomalaiset eivät uskalla ryhtyä yrittäjiksi, he luonnollisesti voivat saada palkkatyötä ulkomaalaisten omistamista yrityksistä. Tämä mahdollisuus tuo lisää työtä, mutta se ei ole se vaihtoehto, jota Suomen hallitus ja elinkeinoelämä ovat toivoneet. Suomalainen palvelu- ja tavara-tuotanto sekä kulttuuriteollisuus on tarkoitus miehittää suomalaisilla yrityksillä. Tämä vahvistaisi kansantaloutta ja samalla myös sosiaalista ja kulttuurista kehitystä. Palvelusektorilla kansallisuudella on edelleen suuri merkitys, koska palvelujen tuottajalta edellytetään korkeaa ammattitaitoa sekä kulttuurista ja sosiaalista osaamista.

Onko Suomella toivoa? Suomalaisten asennoituminen yrittäjyyteen ei ole muuttunut, eikä muutoksen merkkejä ole juurikaan havaittavissa. Jos yrittäjät menettävät nyt tarjolla olevan tilaisuuden, uutta saa odottaa pitkään. Jos avautuvat markkinat ja uudet toimintasektorit valuvat ulkomaalaisten yrittäjien käsiin, Suomen kansantalous jää nuolemaan näppejään.

Suomalaisten ongelmana voi olla se, että julkinen sektori ei aidosti päästä markkinoita vapautumaan. Erityisesti palvelujen tuotannossa valtio ja kunnat haluavat asettaa korkeat vaatimukset yrittäjille. Kuten

Eero Heinäluoma on todennut, ”meidän on varmistettava, että myös maamme rajojen ulkopuolelta tulevat palveluntarjoajat noudattavat suomalaisia työehtoja sekä kuluttaja-, sähköturvallisuus- tai työturvallisuusmääräyksiä. Suomalainen kuluttaja ei voi lähteä peräämään oikeuksiaan puolalaisesta tai tšekkiläisestä oikeudesta. Siksi tarvitsemme reilua palvelukauppaa turvaavan ja sosiaalista dumpausta estävän palveludirektiivin.”²⁸

Pahimmassa tapauksessa markkinat eivät avaudu, vaan ne jäävät jonkinlaiseen välitilaan, johon valtio ja kunnat tarjoavat omia ratkaisujaan. Tällainen tilanne ei houkuttele sen enempää kotimaisia kuin ulkomaisia yrittäjiä. Toinen ratkaisu on luottamus siihen, että yrittäjät voivat tarjota sosiaali-, terveys- ja kulttuuripalveluja yhtä korkealla laatutasolla ja luottamuksella kuin julkinen sektori.

6. SE ON ASEENTEESTA KIINNI

Suomalainen yrittäjyys on asenteesta kiinni. Tämän osoittavat kaikki tutkimukset ja selvitykset. Yrittäjyyteen liittyy riittävästi yhteiskunnallista arvostusta ja taloudellisia menestystekijöitä, mutta suomalaisten asenteet eivät tue yrittäjyyttä. Asteet muuttuvat hitaasti, mutta ne eivät ole pysyviä.

Yrittäjyyteen voidaan kasvattaa, mutta ketään ei voida pakottaa yrittäjyyteen. Suomeen tulleet maahanmuuttajat ovatkin hyvä esimerkki ns. pakkoyrittäjyydestä. Maahanmuuttajien mahdollisuudet palkkatyöhön ovat vähäiset, joten huomattava osa päätyy perustamaan oman yrityksen, joka tarjoaa työtä lähinnä perheen ja suvun jäsenille. Suomalaisten keskuudessa pakkoyrittäjyyttä on vähän, joskin yhä useammin yksityisiin palvelu- ja sosiaaliyrityksiin saattaa liittyä pakkoyrittäjyyden piirteitä.

Opetushallitus on ryhtynyt aktiivisesti kasvattamaan uutta sukupolvea yrittäjyyteen. Peruskouluissa yrittäjyyskasvatus on osa opintosuunnitelmaa, ja yrittäjyys pitäisi sisällyttää läpäisyperiaatteella kaikkeen opetukseen. Yrittäjyyskasvatuksesta ei ole vielä saatavissa tarpeeksi paljon luotettavia kokemuksia, mutta tulevaisuuden kannalta koululaisten kasvataminen yrittäjyyteen on ehdoton edellytys asenteiden muutokselle.

Vaikka yrittäjyyskasvatuksella on sekä valtiovallan, elinkeinoelämän että opetusviranomaisten täysi tuki, uuden oppiaineen sopeuttaminen suomalaiseen kouluun tuottaa melkoisia haasteita. Yrittäjyyden opettaminen uusille sukupolville edellyttää luonnollisesti opettajaa, joka suhtautuu myönteisesti yrittäjyyteen ja yksityiseen yritystoimintaan. Suomalaisella opettajakoulutuksella on pitkät perinteet, joissa kuitenkin yrittäjyys ja siihen liittyvät ilmiöt ovat jääneet pahasti periferiaan. Suomalaisen koulun sivistystehtävä on noudattanut varsin tunnollisesti fennomaanisen kansanliikkeen ihanteita, jotka tunnetusti eivät pidä yrittäjyyttä yksilön ja yhteisön korkeimpana ihanteena.

Fennomaanien sivistysihanne on vallitseva edelleen suomalaisessa yhteiskunnassa. Sosiaalidemokraattien kansanedustaja Jukka Gustafsson to-

tesikin Tampereen yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan 30-vuotisjuhlapuheessa, kuinka ”oma sivistysajatteluni on kuitenkin lähempänä ns. espanjalaista sivistyskäsitystä, jossa yleissivistävän koulun tehtävä nähdään kulttuurisena, ei taloudellisena eikä teknisenä. Historia, erityisesti oman maan historia ja yhteiskunnan tuntemus, kieli ja kielet, filosofia, musiikkia ja kuvataiteet katsotaan kasvatuksellisesti tärkeämmiksi kuin tekniset taidot, joilla turvataan näköpiirissä oleva taloudellinen rakenne. Koulun kasvattava merkitys sivistysmielessä tähtää ihmisten kasvamiseen – ei työntekijöiden eikä taloudellisten yksiköiden kasvatamiseen. Massiivinen yrittäjyyskasvatus ei kuulu peruskouluun. Toisen asteen kohdalla tilanne jo muuttuu. Yleissivistävän koulun ensisijainen rooli on olla kodin rinnalla nimenomaan ihmiseksi kasvattava sivistyskoulu, ei ammattikoulu. Sivistyskoulun toimintakulttuuria ei voi määrittää yrittäjämäinen ajattelutapa.”²⁹

Yrittäjyyden asennekasvatus onkin kokonaisvaltainen asia, jonka onnistuminen edellyttää kaikkien asianosaisten sitoutumista. Toisaalta yrittäjyyskasvatusta ei saisi lopettaa lukioon, vaan sitä pitäisi opettaa myös korkeakouluissa ja yliopistoissa. Kuten edellä todettiin, nuorten luontainen yrittäjyys katoaa opiskeluvaiheessa, joten yrittäjyys olisi tavalla tai toisella saatava mukaan korkeampaan opetukseen. Tämä edellyttää kuitenkin myös yliopistoilta, professoreilta ja lehtoreilta myönteistä suhtautumista yrittäjyyteen.

Yrittäjyyden asennekasvatukseen voidaan vaikuttaa tuomalla yrittäjyys lähelle suomalaisia. Yksi tällainen paikka on suomalainen yliopisto. Se on ollut 1800-luvulta lähtien fennomaanisen tieteenharjoituksen tyysisä, jossa yrittäjyydellä ei ole ollut luonnollista paikkaa. Tätä rakenteellista tekijää on vahvistanut vielä 1960- ja 70-luvuilla toteutettu yliopistojen valtiollistaminen, joka vei akateemisilta yhteisöiltä pois taloudellisen autonomian. Suomessa yliopistot ovat valtion tilivirastoja, eikä niillä ole siten mahdollisuutta perustaa omia yrityksiä tai harjoittaa yritystoimintaa.

Yliopistot olivatkin aina 1980-luvun puoliväliin saakka kaukana yrityksistä ja jopa tutkimusyhteistyö elinkeinoelämän kanssa todettiin teieteellisesti kyseenalaiseksi. Tilanne on kuitenkin nopeasti muuttunut ja tänä päivänä suomalaiset yliopistot ja korkeakoulut tekevät tiivistä yhteistyötä kotimaisten ja ulkomaalaisten yritysten kanssa. Mutta siitä

huolimatta valtio ei ole myöntänyt yliopistoille taloudellista autonomiaa. Yliopistot eivät siis voi esimerkiksi ammattikorkeakoulujen tavoin osallistua aktiivisina partnereina tiedon tuottamiseen markkinoille.

Suomi on julistautunut tietoyhteiskunnaksi, ja suomalainen informaatioteknologia on maailman huipputasoa. Toisaalta suomalaiset yliopistot ovat panostaneet merkittäviä taloudellisia ja henkisiä resursseja tutkimustoiminnan kehittämiseen. Globaalissa maailmassa tieto on yksi tärkeimmistä tuotannon tekijöistä ja tuotteistettuna tieteellinen tieto on jo merkittävä kauppatavara.

Suomalaiset yliopistot olisi päästettävä pian vapaiksi valtion kahleista. Yliopistoille olisi annettava täydellinen taloudellinen autonomia, jotta ne voisivat perustaa yhtiöitä ja rakentaa yliopistojen sisään tietoa tuottavia ja markkinoivia yrityksiä. Jos tällainen ratkaisu saataisiin aikaan, koko akateeminen yhteisö saisi uuden alun. Raskaasta virkamiesperinteestä päästäisiin irti ja se korvautuisi dynaamisella yrittäjyydellä. Yliopistot kouluttavat jatkuvasti uusia huippututkijoita, joiden innovatiivinen panos voitaisiin tuotteistaa yliopistojen sisällä ja myydä maailmanmarkkinoille. Näin yliopistojen hallinnoimat yritykset saisivat rahaa, jolla taas voitaisiin käynnistää uusia tutkimushankkeita.

Yliopistot olisivat myös erittäin soveliaita paikkoja suomalaiselle yrittäjyydelle. Niillä on vahva sosiaalinen status, ja perinteisesti yliopistossa tehtävää työtä on arvostettu suomalaisessa yhteiskunnassa. Nuorille tutkijoille yliopisto voisi tarjota turvallisen, mutta haastavan työympäristön, jossa yrittäjyys ja akateeminen elämä nivoutuisivat saumattomasti toisiinsa. Tällainen uusi yliopisto olisi myös erinomainen esimerkki opiskelijoille siitä, kuinka tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa yrittäjyys toteutuisi perinteisten yhteiskunnallisten instituutioiden sisällä.

Suomessa koulutetaan vuosittain tuhansia maistereita, diplomi-insinöörejä, lääkäreitä ja eri alojen tohtoreita. Perinteisesti yliopistot ovat kouluttaneet osaajia ympäröivän yhteiskunnan tarpeisiin. Nyt tämäkin tilanne on muuttumassa. Korkeinta osaamista tarvitaan tutkimus- ja kehityshankkeissa, joiden keskeinen toteuttamispaikka on yliopisto. Jotta osaaminen muuttuisi taloudelliseksi hyödyksi, yliopistojen olisi pystyttävä pitämään parhaat osaajansa ja maksamaan heille kilpailukykyistä palkkaa. Tämä on mahdollista vain, jos yliopistot pystyvät ansaitsemaan tutkimus- ja kehitystyöllä rahaa. Tämä puolestaan edellyttää yrittäjyy-

den tuomista yliopistojen sisään. Muutos on mittasuhteiltaan samaa luokkaa kuin 1800-luvun teollinen vallankumous, jolloin tuottava työ siirtyi pelloilta ja metsistä tehtaiden sisään. Nyt tehtaat matkaavat Kiinaan, ja kehittyneet länsimaat etsivät uusia tulolähteitä. Yliopistot ovat tulevaisuuden tehtaita, joissa tuotetaan markkinakelpoista tietoa.

Mutta myös yliopistojen uudistaminen on asenteesta kiinni. Se vaatisi ensinnäkin valtiolta radikaalia uutta näkemystä yliopistoista ja niiden asemasta yhteiskunnassa. Neljän vuosikymmenen ajan valtio on omistanut ja hallinnut yliopistoja ja korkeakouluja. Se on vaalinut pikkutarkasti niiden rahankäyttöä ja -hankintaa, opetusta ja tutkimusta. Pienikin askel kohti liberaalia yliopistojärjestelmää nostattaa syviä tunteita ja kuohuvia tunteita. Suomessa yliopistot ja korkeakoulut ilmentävät ehkä enemmän kuin mitkään muut julkiset instituutiot hyvinvointivaltion perimmäisiä arvoja. Kaiken on oltava ilmaista ja julkisen vallan kontrolloimaa. Tämän ajatuksen juuret ulottuvat syvälle fennomaaniseen Suomeen, jossa tiede ja sivistys kuuluivat valtion erityiseen suojelukseseen. Suomen suurimman yliopiston päärakennus seisoo symbolisesti poliittisen ja byrokraattisen valtiokeskuksen ytimessä. Sen muoto-kieli on identtinen valtioneuvoston päärakennuksen kanssa. Kuinka tällainen instituutio voisi olla kriittinen valtiota ja sen arvoja kohtaan?

Myös yliopistoihin tarvittaisiin rohkeita uudistajia, sellaisia henkilöitä, jotka uskaltaisivat uhmata vanhoissa taisteluhaidoissa uinuvia poliitikkoja, byrokraatteja sekä yliopistojen sisällä vaikuttavia vanhoillisia piirejä. Yliopistojen pitäisi ottaa aloite omiin käsiinsä, koska vain siten ne voivat saada osaamis pääomansa hyödynnettyä. Esimerkkejä on tarjolla vaikka millä mitalla. Ei voi olla sattumaa, että maailman parhaat tiedeyliopistot ovat yksityisiä yliopistoja, joissa on vahva yrittäjyyshenki. Suomessa akateeminen eliitti kuitenkin pitää edelleen yrittäjyyttä tiedeellisen työn vastakohtana, pelottavana markkinataloutena, joka olisi suljettava pois yliopistoista.

Hyvä kuva yliopistojen asennoitumisesta yrittäjyyttä kohtaan on seuraava kommentti, joka sisältyy opetusministeriön tekemään selvitykseen yrittäjyydestä yliopistoissa: ”Kyllä yliopistossa voidaan opettaa yrittäjyyttä, mutta emme me pysty tekemään yrittäjiä. Mielestäni teknillisessä korkeakoulussa ei ole edes viisasta yrittää niin laajoissa mitoituksissa tehdä yrittäjiä. Paljon tärkeämpää on herättää tietoisuus siitä, että ne

tuotokset ja osaaminen mitä täällä teemme patenteina ja muina, niin ne saattavat olla pohja yritystoiminnalle, jonka joku toinen tekee tai jota yritykset hyödyntävät. Se on mielestäni keskeinen tehtävä meillä.”³⁰

Opetusministeriön teettämä selvitys osoitti, kuinka yrittäjyys kaikesta huolimatta on tulossa osaksi suomalaista akateemista kulttuuria. Yrittäjyyden tiellä on vielä lukuisia mentaalisia ja rakenteellisia esteitä, mutta suurin osa yliopistoista kuitenkin suhtautui ainakin periaatetasolla positiivisesti yrittäjyyteen. Kuten selvitysnaiset totesivat, “koko yliopistokentässä olisi tärkeää oivaltaa yrittäjyys-ilmion laajuus ja monitahoisuus. Tätä kautta nähtäisiin paremmin ne monet yhtymäpinnat, joita yliopistojen muiden toimintojen ja yrittäjyyden välillä on. Yrittäjyyttä ei tule irrottaa ympäristöstään erilliseksi ilmiöksi, vaan se tulee nähdä laajemmin osana yliopistojen toimintaa. Yrittäjyyttä ei myöskään tule lokeroida tiettyyn erilliseen pakettiin, vaan se on monipuolisuudessaan esimerkiksi kansainvälisyyteen verrattavissa oleva ilmiö, joka läpäisee yliopiston laajasti.”³¹

LUOVUUDEN VOIMAT

Suomi tarvitsee tulevaisuudessa lähes 100 000 uutta yrittäjää. Noin puolella näistä on mahdollisuus jatkaa sukupolvenvaihdoksen kautta jo olemassa olevaa yritystä, mikäli sukupolvenvaihdoksista pidettäisiin huolta. Mutta mitkä toimialat voisivat tarjota riittävän houkuttelevan haasteen noin 50 000 täysin uudelle yrittäjälle? Perinteiset pienet palvelualat, kuten parturit, suutarit, kahvilat ja baarit ovat edelleen säilyttäneet vetovoimansa ja esimerkiksi starttirahalla käynnistetyistä yrityksistä enemmistö sijoittuu juuri perinteisille palvelualoille.

Mutta nuoria yrittäjiä kiinnostavat myös uudet alat. Kulttuuriteollisuus tai laajemmin luova teollisuus on yksi nopeimmin laajentuvista aloista läntisessä maailmassa. Siihen kuuluu muotoilua, viihdettä, kulttuuria, urheilua ja koulutusta, jotka voidaan tuotteistaa ja toimittaa markkinoille. Luova teollisuus on ollut erityisessä suosiossa Australiassa, Uudessa Seelannissa, Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Ruotsissa. Ne ovat panostaneet kulttuurintuotannon olosuhteisiin, markkinointiin ja imagokampanjoihin.

Luova teollisuus on tyypillistä globaalin talouden ja integroituvan maailman teollisuutta. Se ei tunne kansallisuusrajoja, vaikka luova teollisuus onkin aina perimmältään sidoksissa kulttuuriin. Toisaalta luova teollisuus hyödyntää uutta informaatioteknologiaa, joka pystyy välittämään musiikkikappaleen, kuvan tai elokuvan reaaliajassa tietoverkkojen kautta miljoonille asiakkaille. Luova teollisuus edellyttää nimensä mukaisesti luovuutta, mutta myös korkeatasoista johtamista sekä sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteiden tuntemusta.

Suomella on erinomaiset edellytykset nousta luovan teollisuuden huipumaaksi. Suomessa on voimakas ja omaperäinen kansallinen kulttuuri, jonka muotokieli ja ilmaisumuodot herättävät maailmalla aitoa mielenkiintoa. Tämän lisäksi Suomessa on pitkät perinteet teollisessa muotoilussa ja suunnittelussa, ja näitä perinteitä hyödyntämällä suomalaiset yritykset voivat hyvinkin vallata suuria osuuksia maailmanmarkkinoista. Esimerkkejä on lukuisia, mutta ehkä Marimekon menneisyys ja nykyisyys riittävät kuvaamaan menestyneen kulttuurialan yrityksen elinkaarta.

Luova teollisuus sopii hyvin myös suomalaiseen yhteiskuntaan, kulttuuriin ja mentaaliseen maisemaan. Se korostaa yksilöllisyyttä, hyviä ideoita ja omaperäisyyttä. Toisaalta luovat alat eivät vaadi suuria kiinteitä sijoituksia, mutta tuotteiden markkinointiin ja imagomainontaan on varattava runsaasti riskipääomaa. Suomalaiset ovat myös aina arvostaneet taiteilijoita, ja kulttuurihenkilöillä on yhteiskunnassa korkea asema. Tämä koskee nykyisin yhtä hyvin nuoria kuin varttuneempiakin kulttuuripersoonia.

Voisiko luova teollisuus tarjota yhden ratkaisun Suomen yrittäjyysoongelmaan? Olisivatko nuoret innostuneita perustamaan yrityksiä, jos ne sijoittuvat luovan teollisuuden alueelle? Vastaus on luonnollisesti myönteinen. Jo pelkästään Idols-kilpailu houkutteli tuhansia osanottajia, ja vastaavia ilmiöitä on havaittu muissakin yhteyksissä. Luovat alat ovat luonnostaan kilpailtuja, joten niihin sisältyy suuria riskejä. Tämä ei kuitenkaan vähennä yrittämistä, koska menestyminen tuo mukanaan julkisuuden. Menestys, rikastuminen ja kulttuurihenkilön vapaa elämänmuoto muodostavatkin yhtälön, joka houkuttelee puoleensa etenkin nuoria.

Mutta luova teollisuus kohtaa todennäköisesti Suomessa samat ongelmat kuin muutkin tuotannonalat. Yrittäjiä ei sittenkään ole tarpeeksi, koska perimmältään kulttuuri ja yrittäjäyys eivät sovi suomalaisessa mielenmaisemassa samaan kuvaan. Kulttuurissa on edelleen vallalla voimakas epäkaupallisuuden henki. Se sai alkunsa 1950- ja 60-luvuilla, jolloin todelliseksi kulttuuriksi määritettiin vain se, jota ymmärsi ainoastaan pieni valikoitu eliitti ja joka oli muodoltaan ja sisällöltään epäkaupallista. Tämä 'korkea' kulttuuri pääsi julkisen vallan suosioon, ja valtio sekä kunnat ottivat vastuulleen juuri korkeakulttuurin rahoituksen. Eri puolille Suomea syntyikin 1960-luvulta lähtien 'laitosteattereita' sekä virkasuhteisiin perustuvia orkestereita. Korkeakulttuuria edustavat kuvataiteilijat, säveltäjät ja kirjailijat saivat viiden tai jopa 15 vuoden valtion apurahat.

Samaan aikaan kansa rakastui viihdetaiteilijoihin ja urheilijoihin. He eivät kuitenkaan saaneet yhtä korkeaa sosiaalista arvostusta kuin korkeakulttuurin edustajat. Tästä johtuen myös urheilijoiden ja viihdetaiteilijoiden taloudellista vaurautta pidettiin juuri merkinä kaupallisuudesta ja materiaalien arvojen palvelemisesta. Tämä asenneilmasto piti Suomea hallussa 1980-luvulle saakka. Vasta sen jälkeen kulttuurin ja talouselämän suhde on lämmennyt, ja nykyisin raja alkaa olla tyystin häipynyt. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että keskustelu aidosta kulttuurista ja rahasta olisi päättynyt. Päinvastoin kaikki suuret kulttuuritapahtumat joutuvat pohtimaan kulttuurin ja talouden välistä suhdetta.

On vaikea sanoa, kuinka paljon kulttuurin yhteiskunnallinen määritelmä rajoittaa luovan talouden kehitystä. Epäilemättä sillä on merkitystä, koska edelleen kulttuuritapahtumien järjestäjät pitävät matalaa profilia esimerkiksi tapahtumien sponsorien osalta. Rahaa ei haluta tuoda liian näkyvästi kulttuuritapahtumien osaksi. Vastaavaa keskustelua on käyty myös urheilun osalta. Amatööri- ja ammattilaisurheilun rajankäynti oli arkipäiväistä vielä 1990-luvun alussa, mutta vasta nyt viimeksi kuluneen 10 vuoden aikana urheilijoille on annettu mahdollisuus saada 'työstään' kohtuullinen korvaus.

HYVÄSTI FENNOMANIA

Tämän raportin eri osia yhdistävä punainen lanka on fennomania. Sen lonkerot ovat kietoutuneet tuhansin yhteyksin suomalaisen yhteiskunnan eri tasoille. Fennomania ei ole pelkästään ideologia, vaan pikemminkin toimintanormisto, joka säätelee suomalaisten valintoja ja ratkaisuja sekä yhteiskunnallisen ja kulttuurisen keskustelun sisältöä. Fennomania antaa ohjeet säädyliselle elämälle Suomessa.

Fennomania on tehtävänsä tehnyt. Se on luonut raamit suomalaisuudelle ja suomalaisten identiteetille. Fennomania on myös ollut tukipiste, johon suomalaisuus on voinut tukeutua hädän hetkellä. Mutta tarvitsemeko fennomaanien sivistys- ja moraalioppeja? Suomi on kasvanut aikuiseksi ja nyt on aika vapautua vahoista käyttäytymissäännöistä. Suomalaiset yritykset ovat olleet maailmalla jo viimeiset neljä vuosikymmentä, ja vähitellen Suomi on avannut ovensa eurooppalaisuudelle ja globaalille maailmalle. Se ei ole hävittänyt suomalaisten identiteettiä, vaan päinvastoin terävöittänyt ne piirteet, jotka suomalaisuudessa ovat aitoja ja säilytettäviä.

Fennomanian hylkääminen olisi hyvä viesti yrittäjille. Pitkän historian aikana fennomania on muuttunut oppijärjestelmäksi, joka rajoittaa ja jopa estää yrittäjyyden toteutumisen Suomessa. Tämä ei tietysti ollut aidon fennomanian tarkoitus, mutta jokainen oppijärjestelmä on sidoksissa aikaan ja ajassa tapahtuviin muutoksiin. Ei ole fennomanian syy, että siitä tuli valtiokeskeisen suomalaisuuden toimintamallisto.

Fennomanian hylkääminen ei tarkoita sitä, että Suomi ottaisi tai joutuisi ottamaan vastaan uusliberalistisen toimintaohjeiston. Kuten yhteiskuntatutkijat ovat osoittaneet, Suomessa ei ole koskaan ollut puhdasveristä liberalismia, joten uusliberalismilla pelottelu on lähinnä hätävarjelun liioittelua. Suomalaiset ovat järkeviä, yhteistyökykyisiä ja solidaarisia. Nämä fennomanian hyvät opit ovat juurtuneet syvälle suomalaiseen arvomaailmaan ja ne torjuvat tehokkaasti uusliberalismin houkutuksia.

Suomalainen hyvinvointivaltio voisi muuntua yrittäjakeskeiseksi hyvinvoivaksi yhteiskunnaksi. Siinä valtion ja kuntien rooli olisi selvästi pienempi kuin nykyisessä järjestelmässä. Hyvinvointiyhteiskunnan palvelu- ja tukiverkosto on ehdottomasti säilytettävä, mutta palvelujen tuottaminen olisi annettava mahdollisimman laajasti yksityisten yritysten

tehtäväksi. Sama koskee myös uuden tiedon ja kulttuurin tuottamista. Nekin ovat tärkeä osa hyvin voivaa yhteiskuntaa, mutta tiedon ja kulttuurin tuottajina voivat olla virkamiesten sijaan yksityiset yritykset. Pelko tätä muutosta kohtaan on syvä, koska virkamies on fennomaanisen suomalaisuuden ruumiillistuma. Yrittäjä sen sijaan edustaa suomalaisuudessa jotain vierasta ja pelottavaa.

Fennomanian hautajaiset tuskin poistaisivat Suomesta kateutta ja sisäsiittoa kaunaa. Mutta toimintakoodin vapauttaminen voisi edistää innovatiivisuutta ja uutta ajattelua. Nykyisessä Suomessa raha, rikastuminen, konkurssit ja vauraus ovat edelleen ongelmia, mutta kyseessä ei ole luonnonlaki, vaan opittu ajattelu.

Yritystoiminnassa raha on välttämätön vaihdannan väline, ja hyvin menestyvällä yrittäjällä täytyy olla oikeus vaurastua. Vastaavasti huonosti menestyvä yrittäjä todennäköisesti ajautuu konkurssiin. Suomalainen yhteiskunta on laatinut tarkat lait konkurssien varalle, eikä laki salli kovin helposti 'toista mahdollisuutta'. Epäonnistujat leimautuvat, ja yrittäjälle tärkeä motivaatio haudataan routaiseen maahan.

Yhteiskunnallinen arvomaailma on erityisen tärkeä nuorille, jotka ovat tulossa mukaan työmarkkinoille. He tekevät pitkälti yleisten arvostusten perusteella päätökset uravaihtoehdoista. Tällä hetkellä suomalainen yhteiskunta on jähmettynyt ja hämillään. Valtio ja kunnat ovat ilmoittaneet suurista saneerauksista ja julkisen sektorin leikkauksista. Samaan aikaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ei kuitenkaan ole tuotu vaihtoehtoisia elämämalleja. Starttirahat ja yritysvero ovat tärkeitä signaaleja, mutta niiden tueksi tarvitaan voimakasta yhteiskunnallista arvokeskustelua, jossa yrittäjyydelle luodaan yleisesti hyväksytty ja kannustava ilmapiiri.

Vastuu tällaisen ilmapiirin luomisesta on viranomaisilla, medialla, älymystöllä ja kaikkien koulutustasojen opettajilla. Samalla tavalla kuin fennomania aikanaan iskostettiin suomalaisten mielenmaisemaan, samalla tavalla myös uusi yrittäjyystavallinen aatemaailma on tuotava yhteisvastuullisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintakoodiksi. Tämä ei edellytä uutta 'Topeliusta' ja 'Maamme-kirjaa', vaan monipuolista keskustelua, joka on kriittistä ja samalla myös itsekkriittistä.

Yrittäjät voivat myös tehdä paljon oman asiansa edistämiseksi. Yrittäjyys elämäntapana kiinnostaa nuoria, ja yrittäjyydessä on parhaimmil-

laan juuri sellaista dynaamista jännitystä, jota nuoret kaipaavat. Tällä hetkellä yrittäjien julkisuuskuva painottuu liiaksi negatiivisiin viesteihin. Yrittäjät näyttävät julkisuudessa ryhmänä, joka valittaa valtion liian korkeaa verotusta ja sosiaalietujen puutetta. Yrittäjyyden ryhtiliik- keeseen voivat osallistua kaikki yrittäjät ja myös heidän etujärjestönsä. Yrittäjyyttä ei pidä peilata palkkatyöhön, vaan juuri päinvastoin koros- taa yrittäjyyden erilaisuutta. Postmodernissa maailmassa ei ole enää yhtä suurta tarinaa, vaan erilaisia elämänmalleja, jotka voivat elää hyvässä sovussa rinnakkain. Yrittäjyys on elämänvalinta ja sellaisena siitä pitäisi olla aidosti ylpeä.

VIITTEET

- ¹ Haapala 1992, 12.
- ² Pääministeri Matti Vanhasen lausunto. Ks. Yrittäjä-lehti 6/2003.
- ³ Ministeri Aatos Erkon haastattelu, ks. Kaleva Plus 12.9.2005.
- ⁴ Ministeri Seppo Kääriäisen puhe Itä-Suomen lääninhallituksen koulutuspäivillä 2.9.2004.
- ⁵ Klinge 1982, 105.
- ⁶ Kelttikangas-Järvinen 2000, 66-67.
- ⁷ Filatov 2001.
- ⁸ Rommi 1964.
- ⁹ Haavikko 1978.
- ¹⁰ Skyttä 1977.
- ¹¹ Kevätsalo 2005.
- ¹² Piha 2004.
- ¹³ Mihin katosi työn ilo? Valitut Palat 1/2001.
- ¹⁴ Ristimäki 2004.
- ¹⁵ Arajärvi 2005.
- ¹⁶ Hautamäki 1993, 142.
- ¹⁷ Kanniainen 2003.
- ¹⁸ Routamaa 2004.
- ¹⁹ Tuomioja 1999.
- ²⁰ Tuomioja 2003.
- ²¹ Solitander 1938.
- ²² Helveen lausunto, ks. Kleemola 1981, 189.
- ²³ Gidén 1907.
- ²⁴ Jätteenmäki 2001.
- ²⁵ Haavisto 2003.
- ²⁶ Ahvenniemi 2003.
- ²⁷ Globalisaation hallinta ja Suomi. Valtioneuvoston globalisaatioselvitys eduskunnalle 10.5.2005.
- ²⁸ Heinäluoma 2005.
- ²⁹ Gustafsson 2004.
- ³⁰ Paasio, Nurmi, Heinonen 2005.
- ³¹ Sama.

LÄHTEET

- Ahvenniemi 2003. Rasmus Ahvenniemi, Kateuden mentaliteetti 3.7.2003.
- Arajärvi 2005; Pentti Arajärvi, Hyvinvointi sisäisen turvallisuuden ja kilpailukyvyn turvaajana. Seminaariesitelmä 8.2.2005.
- Filatov 2001; Tarja Filatov, Samassa liisterissä niin rikkaat kuin köyhätkin. Suomen Kuvalehti, tammi-kuu 2001.
- Gidén 1907; Charles Gidénin esitelmä: Vapaa kilpailu ja osuustoiminta. Osuustoimintalehti, artikkeleita 1909-1997.
- Globalisaation hallinta ja Suomi. Valtioneuvoston globalisaatioselvitys eduskunnalle 10.5.2005.
- Gustafsson 2004; Jukka Gustafsson, Massiivinen yrittäjyyskasvatus ei sovi peruskouluun. Puhe Tampereen yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan 30-vuotisjuhliissa 10.12.2004.
- Haapala 1992; Pertti Haapala, Johdanto. Pertti Haapala (toim.), Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia autonomisesta Suomesta. Tampere 1992.
- Haavikko 1978; Paavo Haavikko, Kansakunnan linja. Keuruu 1978.
- Haavisto 2003; Ilkka Haavisto, Hyve, yrittäjyyden unohdettu suure. Yrittäjä 5/2003.
- Hautamäki 1993; Antti Hautamäki, Hyvinvointivaltio ristiaallokossa. Helsinki 1993, 142.
- Heinäluoma 2005; Eero Heinäluoma, Eurooppa ei ole pelkkää taloutta. HS/Verkkoliite 26.3.2005.
- Jätteenmäki 2001. Anneli Jätteenmäki, Puhe Keskuskauppakamarin kevätkokouksessa 10.5.2001.
- Kanniainen 2003; Vesa Kanniainen, Kannustavan sosiaaliturvan haaste. STM selvityksiä 5:2003.
- Klinge 1982; Klinge Matti, Kaksi Suomea, Keuruu 1982.
- Kelttikangas-Järvinen 2000; Liisa Kelttikangas-Järvinen, Tunne itsesi suomalainen. Juva 2000.
- Keväsalo 2005; Kimmo Keväsalo, Älä edes yritä. Kolumni Metallitekniikka- lehdessä 1.9.2005.
- Kleemola 1981. Pertti Kleemola, Helsingin Sanomat. Sananvapauden monopoli. Keuruu 1981.
- Mihin katosi työn ilo? Valitut Palat 1/2001.
- Paasio, Nurmi, Heinonen 2005; Kaisu Paasio, Pia Nurmi, Jarna Heinonen, Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä. OPM, työryhmämuistiota ja selvityksiä 10/2005.
- Piha 2004; Kirsi Piha, Kolumni yrittäjyydestä. Kolumni Talentum 22.4.2004.
- Ristimäki 2004; Kari Ristimäki, Yrittäjäksi identifioituminen. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus nuorten yrittäjyyteen liittyvän identiteetin kasvusta. Vaasa 2004.
- Rommi 1964; Pirkko Rommi, Yrjö-Koskisen linja. Lahti 1964.
- Routamaa 2004; Vesa Routamaa, Hiilivaunu ohjaa veturia – Yrittäjyyspolitiikka sivuraiteilla. Yrittäjä-lehti 2/2004.
- Skyttä 1977; Kyösti Skyttä, Onko maata armaampaa. Porvoo 1977.
- Solitander 1938; Axel Solitander, Metsäteollisuus ja yleinen mielipide. Helsinki 1938.
- Suomi tarvitsee 50 000 uutta yritystä. Ministeri Aatos Erkon haastattelu. Kaleva Plus 12.9.2005.
- Tuomioja 1999; Erkki Tuomioja, Palvelut Suomen strategiassa. Kolumni Uutispäivä Demari 22.11.1999.
- Tuomioja 2003; Erkki Tuomioja, Sekaomistajuus on suomalainen vahvuus. Kolumni Uutispäivä Demari 10.10.2003.
- Yrittäjyyden vahvistaminen on kansallinen tehtävä. Pääministeri Matti Vanhasen haastattelu, Yrittäjä-lehti 6/2003.
- Yrittäjyys on isänmaan asia. Ministeri Kääriäisen puhe Itä-Suomen lääninhallituksen koulutuspäivillä 2.9.2004.